

Karelia-ammattikorkeakoulu
Sosionomi (AMK)

Lasten tunne- ja kaveritaitojen tukeminen –

SIIRI SIILIN -tunnekansio varhaiskasvatukseen

Jenni Karppinen
Katariina Mäkkeli

Opinnäytetyö, joulukuu 2022

www.karelia.fi

OPINNÄYTETYÖ
Joulukuu 2022
Sosionomikoulutus

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
+358 13 260 600 (vaihde)

Tekijät
Jenni Karppinen
Katariina Mäkkeli

Nimeke
Lasten tunne- ja kaveritaitojen tukeminen – SIIRI-SIILIN -tunnekansio varhaiskasvatukseen

Toimeksiantaja: Juuan varhaiskasvatus

Tiivistelmä

Opinnäytetyön aiheena oli lasten tunne- ja kaveritaitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyön tarkoituksena oli lisätä tietoa tunne- ja kaveritaidoista päiväkodin henkilökunnalle sekä kehittää työmetodeja lasten tunne- ja kaveritaitojen tukemiseksi. Tavoitteenamme oli tuottaa erilaisia työkaluja ja -menetelmiä päiväkodin arkeen.

Toiminnallisessa opinnäytetyössä yhdistyvät käytännön työtteet sekä raportointi. Opinnäytetyötä tehdessämme käytimme osallistavia tiedonhankinnan menetelmiä. Käytimme menetelminä havainnointia, ryhmäkeskustelua sekä refleктоimme jatkuvasti itseämme ja toimintaamme. Osallistimme myös lapsiryhmää sekä työntekijöitä arvioimaan toimintaa.

Tuotoksena opinnäytetyöstämme syntyi menetelmäkansio, joka tukee lasten tunne- ja kaveritaitoja.

Kieli
suomi

Sivuja 58
Liitteet 4
Liitesivumäärä 20

Asiasanat
varhaiskasvatus, tunnetaidot, kaveritaidot

THESIS
December 2022
Degree Programme in Social Services

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
FINLAND
+ 358 13 260 600 (switchboard)

Authors
Jenni Karppinen
Katariina Mäkkeli

Title
Supporting Children's Emotional and Friendship Skills / SIIRI SILLI's Emotional Folder to Early Childhood Education

Commissioned by Early childhood education in Juuka.

Abstract

The topic of the thesis was supporting children's emotional and friendship skills in early childhood education. The purpose of the thesis was to increase information about emotional and friendship skills for the kindergarten staff and to develop work methods to support children's emotional and friendship skills. Our goal was to produce different tools and methods for everyday life in kindergarten.

The thesis combines practical work excerpts and reporting. When doing the thesis, we used participatory data acquisition methods. We used observation, group discussion and constantly reflected on ourselves and our actions as methods. We also involved a group of children and employees to evaluate the activity.

As a result of our thesis there is a method folder which was created to support children's emotional and friendship skills.

Language
Finnish

Pages 58
Appendices 4
Pages of Appendices 20

Keywords
early childhood education, emotional skills, friendship skills

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Varhaiskasvatus	6
2.1	Tavoitteellinen varhaiskasvatus	6
2.2	Varhaiskasvatussuunnitelma	8
2.3	Oppimisen alueet	9
3	3-5-vuotiaan lapsen kehitys	12
4	Tunnetaidot	13
4.1	Tunteet ja tunnetaidot teoriassa	13
4.2	Tunnetaitojen kehitys lapsella	14
4.3	Tunteiden säätely	16
4.4	Itsesäätelytaidot	18
5	Kaveritaidot	19
5.1	Sosiaalinen kompetenssi lapsen kaveritaitojen kehittyessä	19
5.2	Lasten kaveritaidot	21
5.3	Vuorovaikutustaidot kaverisuhteissa	23
6	Aiemmat opinnäytetyöt ja tutkimus aiheeseen liittyen	25
7	Opinnäytetyön lähtökohdat	27
7.1	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite	27
7.2	Toimeksiantaja	28
8	Opinnäytetyössä käytetyt menetelmät	28
8.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	28
8.2	Tiedonhankinnalliset menetelmät	29
8.3	Osallistamisen menetelmät	33
8.4	Arvioinnin menetelmät	35
9	Opinnäytetyötä ohjaava malli	36
10	Opinnäytetyön prosessi	37
10.1	Aloitus- ja suunnitteluvaihe	37
10.2	Esivaihe	38
10.3	Työstövaihe	40
10.4	Tarkistusvaihe	41
10.5	Viimeistelyvaihe	48
11	Tuotos	49
11.1	SIIRI SIILIN -tunnekansio	49
11.2	Päiväkodilta saatu palaute ja kansion kehittäminen	50
12	Pohdinta	51
12.1	Johtopäätökset	51
12.2	Ammatillinen kasvu	55
12.3	Eettisyys ja luotettavuus	56
12.4	Jatkokäyttö	58
	Lähteet	60

Liitteet

Liite 1 SIIRI SIILIN -tunnekansio

Liite 2 Havainnointilomake

Liite 3 Tutkimuslupahakemus

Liite 4 Lupalomake lasten vanhemmille

1 Johdanto

Tässä opinnäytetyössä tarkastelemme lasten tunne- ja kaveritaitoja sekä niiden kehittymistä varhaiskasvatuksessa. Tarkastelun ja käytännön toiminnan pohjalta laadimme kohdennetun oppaan näiden taitojen tukemiseksi varhaiskasvatusyksikön käyttöön. Varhaiskasvatusyksiköstä käytämme jatkossa nimitystä päiväkotit. Aiomme selvittää, millaisia menetelmiä päiväkodilla on jo käytössä, kuinka niitä hyödynnetään ja kuinka tällaisten taitojen tukemista voitaisiin viedä eteenpäin. Idea opinnäytetyöhön lähti osin omista huomioistamme, mutta myös toimeksiantajan tekemistä havainnoista ja toiveesta. Tieto-taito tunne- ja kaveritaidoista on lisääntynyt hurjasti yksiköiden toiminnassa ja ryhmädynamiikkaa tarkastellaan enemmän kuin ennen, mutta yhä joissakin tilanteissa toimet näyttävät silmiimme hieman puutteellisina ja haluaisimme tämän takia lisätä valmiita ja helposti kohdennettavia työkaluja työntekijöille päiväkodin arkeen.

Opinnäytetyön tarkoituksena on lisätä tietoa tunne- ja kaveritaidoista päiväkodin henkilökunnalle sekä kehittää työmetodeja lasten kaveri- ja tunnetaitojen tukemiseksi. Tavoitteenamme on tuottaa erilaisia työkaluja ja -menetelmiä päiväkodin arkeen. Tuotoksena opinnäytetyöstämme syntyy opas päiväkodin käyttöön, kuinka tukea kasvattajana lasten tunne- ja kaveritaitoja, sekä ryhmädynaamisia ilmiöitä heidän etujensa sekä tarpeidensa mukaisesti päiväkodin arjessa. Toimeksiantajanamme opinnäytetyössämme toimii Juuan kunnan varhaiskasvatus.

Opinnäytetyömme raportissa käymme läpi aiheeseen liittyviä teoreettisia lähtökohtia. Raportti sisältää myös kriittistä pohdintaa prosessin kulusta ja toteutumisesta. Lopussa pohdimme omaa ammatillista kasvuamme työparina, työn toteutumista sekä jatkokehittämistä sekä eettisyyttä ja luotettavuutta. Raportti sisältää tuotoksena syntyneen menetelmäkansion kohderyhmän tunne- ja kaveritaitojen tukemiseksi.

2 Varhaiskasvatus

2.1 Tavoitteellinen varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapselle luotua suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, jolla luodaan yhdessä opetuksen ja hoidon kanssa muodostamaan kokonaisuutta. (Opetushallitus 2022, 8.) Varhaiskasvatus kuuluu suomalaiseen koulujärjestelmään ja siinä painottuu etupäässä pedagogiikka. Varhaiskasvatusta voidaan järjestää päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai avoimena varhaiskasvatustoimintana, kuten kerhoina (540/2018, 1 §). Lapsen huoltajat päättävät siitä, osallistuuko heidän lapsensa varhaiskasvatukseen, mutta jokaisella alle kouluikäisellä lapsella on Suomessa oikeus varhaiskasvatukseen (Opetushallitus 2022, 8).

Suomalaisen varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa tulee näkyä, että pedagogiikka ohjaa kaikkea, mitä varhaiskasvatuksessa tehdään sekä miten toimitaan. Pedagogiikalla tarkoitetaan tutkittuun ja ammatilliseen tietoon perustuvaa ammattilaisten ammattitaidoilla toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, jolla tähdätään lasten oppimisen ja kehityksen toteutumiseen. (Karila 2019, 10.) Pedagogiikan tulee näkyä varhaiskasvatuspäivän joka tilanteissa, jolloin puhutaankin kokopäiväpedagogiikasta. Ennen katsottiin että pedagogiikka painottui ainoastaan opettajien suunnittelemiin tuokioihin, mutta tästä ajatusmaailmasta on haluttu päästä tietoisesti eroon ja nykyään kaikki arjen pienetkin tilanteet, kohtaamiset ja toiminnot nähdään pedagogisesti merkittävinä tilanteina. (Lämsä 2021, 80.)

Suomalaisessa pedagogiikassa korostuu näkemys, että varhaiskasvatus on kokonaisvaltaista, jolloin kasvatus, hoito ja opetus nähdään toisiinsa kiinnittyneinä, jolloin pedagogiikka rakentuu kolminaisuuden ympärille. Pedagogiikka ilmenee kaikissa arjen tilanteissa, joka tarkoittaa sitä, että pedagogisen toiminnan kannalta on yhtä tärkeää, tapahtuuko oppimistilanteet ohjatussa toiminnassa,

syödessä, eteisessä vai muiden kanssa leikkiessä. Tärkeintä on se, mitä toiminnassa tapahtuu, ei itse toiminta. Tässä yhteydessä nouseekin esille se, että varhaiskasvattajan tulee kyetä vastaamaan kysymyksiin, miksi jotain toteutetaan, ja millä perusteella sen toteuttaminen on pedagogisesti mielekästä. (Karila 2019, 10.) Varhaiskasvatuksen vaihe on erityisen tärkeä osa lapsen kehityksen ja oppimisen osalta. Varhaiskasvatus pitää sisällään lasten ikävuodet 0–6, joka siis tarkoittaa lapsen elämää vauvaiästä hänen peruskoulunsa aloitukseen asti. Sen tehtävänä on tukea lapsen kehittymistä, kasvamista sekä oppimista. Varhaiskasvatus edistää lasten yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa heidän välillään, sekä ehkäisee lasten syrjäytymistä. Tehtävänä on myös tukea lasten huoltajien kasvatustyötä ja tällä tavoin mahdollistaa huoltajien osallistumista opiskeluun tai työelämään. (Opetushallitus 2022, 14.)

Varhaiskasvatuslaissa 540/2018 3 §:n määrittelyissä varhaiskasvatuksen tavoitteissa lukee, että varhaiskasvatuksen tulee edistää kaikkien Suomessa asuvien lasten kehityksen ja iän mukaista kokonaisuudessaan sisältävää terveyttä, kehitystä, kasvua sekä hyvinvointia. Tavoitteena on myös, että varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten oppimiseen liittyviä edellytyksiä sekä edistetään heidän elinikäistä oppimistaan ja samalla myös koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista. Varhaiskasvatuksessa tulee toteuttaa lasten liikkumiseen, taiteisiin, leikkiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa laaja-alaista pedagogista toimintaa ja samalla mahdollistaa lapsille myönteiset oppimiskokemukset. Lapsille tulee varmistaa oppimista edistävä, kehittävä, turvallinen ja terveellinen varhaiskasvatusympäristö. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018.)

On tärkeää turvata lasta kunnioittava toimintatapa sekä myös mahdollistaa lapsille pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välille. Kaikille varhaiskasvatuksessa oleville lapsille tulee antaa yhdenvertaiset mahdollisuudet hoitoon, oppimiseen ja kasvatukseen, edistää lasten yhdenvertaisuutta ja sukupuolten välistä tasa-arvoa sekä antaa heille valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä jokaisen kulttuurillista, uskonnollista, kielellistä ja katsomuksellista taustaa. Varhaiskasvatuksessa tulee tunnustaa lapsen yksilöllisiä tarpeita ja mahdollistaa niiden huomiointi monialaisen yhteistyön avulla. Lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja tulee kehittää,

edistää lapsen toimintaa vertaisryhmässä sekä ohjata lasta eettisesti vastuulliseen sekä kestävään toimintaan taaten lapsen muita kunnioittava käytös sekä yhteiskunnassa pärjääminen. Lapselle tulee varmistaa mahdollisuus osallistua aktiivisesti ja antaa lapsen vaikuttaa asioihin, jotka koskevat häntä. Varhaiskasvatuksessa tulee toimia yhdessä lapsen ja hänen vanhempansa tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen sekä hänen koko hyvinvointinsa parhaaksi ja samalla tukea myös lapsen huoltajia kasvatustyössä. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018.) Varhaiskasvatushenkilöstön tietoisuus varhaisen oppimisen ja kehityksen sekä ennakkoinnin merkityksestä suuntaavat varhaiskasvatuksen teoreettista ja pedagogista toimintaa (Kronqvist 2020, 10–28).

2.2 Varhaiskasvatussuunnitelma

Koko Suomen varhaiskasvatusta ohjaa varhaiskasvatussuunnitelma, joka on opetushallituksen antama määräys ja jonka perusteella varhaiskasvatusta toteutetaan sekä lasten omat että paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan. Varhaiskasvatussuunnitelma pohjautuu varhaiskasvatuslakiin ja sen tehtävänä on ohjata varhaiskasvatuksen toteuttamista sekä kehittämistä yhdenvertaisten varhaiskasvatuksen koko maassa. Perusteissa määrätään toiminnan toteuttamisen keskeisimmät tavoitteet ja sisällöt sekä esimerkiksi lasten huoltajien kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Varhaiskasvatussuunnitelma on kolmiosainen kokonaisuus, joka koostuu valtakunnallisista varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, paikallisista varhaiskasvatussuunnitelmista sekä lapsen omasta varhaiskasvatussuunnitelmasta. Kuntien ja kaupunkien tulee luoda ja hyväksyä omat paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmansa valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteella omia tarpeitaan vastaaviksi. Paikallisia varhaiskasvatussuunnitelmia tulee noudattaa sekä arvioida että kehittää jatkuvasti. Henkilöstöllä, huoltajilla ja lapsilla tulee olla mahdollisuus vaikuttaa paikalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan ja kehittää tätä. (Opetushallitus 2022, 7–9.)

Varhaiskasvatussuunnitelma itsessään on prosessi, joka sisältää eri vaiheita. Päiväkodin puolesta varhaiskasvatussuunnitelmasta vastaa varhaiskasvatuksen opettaja, mutta prosessiin osallistuvat myös lapsen opetuksesta ja

kasvatuksesta vastaavat henkilöt yhdessä huoltajan ja lapsen kanssa. Tärkeää on, että henkilöstön sekä huoltajien näkemykset tulevat esille suunnitelmassa. Myös lapsen omat mielipiteet pitää kyetä selvittämään sekä niitä tulee ottaa huomioon koko prosessin ajan. Tavoitteiden toteutumista on tärkeä arvioida jatkuvasti. Lapsen omaa varhaiskasvatussuunnitelmaa käydään läpi yhdessä huoltajien kanssa ja sitä päivitetään vähintään kerran vuodessa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä asiakirja. Jokaiselle lapselle laaditaan myös oma henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma, jolla turvataan lapsen oikeus saada hänelle itselleen suunnattua suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Lapsen omassa varhaiskasvatussuunnitelmassa painotetaan lapsen etua ja tarpeita sekä asetetaan tavoitteet pedagogiselle toiminnalle. Mielenkiinnonkohteet sekä vahvuudet tulee nousta esille lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa. (Opetushallitus 2022, 9–11.) Päiväkodeissa, kuten myös Joensuun seudun päiväkodeissa, on käytössä myös ryhmävarhaiskasvatussuunnitelma, johon linjataan juuri sen päiväkodin kyseisen ryhmän toiminnan kannalta tärkeitä asioita, tarpeita sekä tavoitteita (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018).

2.3 Oppimisen alueet

Oppimisen alueet ovat tärkeä osa varhaiskasvatuksen tavoitteellisuutta ja toimintaa. Oppimisen alueet tulevat esille varhaiskasvatuksen perusteissa. Oppimisen alueet ohjaavat varhaiskasvatuksen työntekijöitä monipuolisen ja tavoitteellisen pedagogisen toiminnan suunnittelussa. Oppimisen alueet tukevat lasten oppimista ja niitä pyritään hyödyntämään toiminnassa yhdistellen eri alueita monipuolisemman toiminnan suunnittelemiseksi. Oppimisen alueet ovat ryhmitelty viideksi omaksi osa-alueeksi, joita ovat kielten rikas maailma, ilmaisun monet muodot, minä ja meidän yhteisömme, tutkin ja toimin ympäristössäni sekä kasvan, liikun ja kehityn. (Opetushallitus 2022, 42.)

Hyödynsimme päiväkodin lapsiryhmän kanssa työskennellessämme useita eri oppimisen alueita luovasti yhdistellen. Pääpaino tuokioissamme asettui sekä kielten rikas maailma että ilmaisun monet muodot -oppimisen alueisiin, kun

hyödynsimme tarinoita tunnetaitojen tarkastelussa kummallakin ohjauskerralla, sekä toteutimme esimerkiksi maalaustuokion.

Kieli on lapselle sekä oppimisen kohde, että väline, joten siihen liittyvä pedagogiikka varhaiskasvatuksessa on erityisen tärkeää (Korkeamäki 2011, 43). Kielenkehityksen kannalta on hyvin tärkeä muistaa, että lapset voivat olla hyvin eri vaiheissa kielellisen kehityksen suhteen iästä huolimatta. Lapsen kielenkehitystä edistää varhaiskasvatuksessa sekä kodissa vallitseva monipuolinen kieliympäristö ja kielenkäytön tukeminen ja siihen kannustaminen. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on vahvistaa lapsen kielellisen identiteetin, taitojen sekä valmiuksien kehittymistä. Kielellisen identiteetin osa-alueisiin kuuluvat vuorovaikutustaidot, kielen ymmärtämisen taidot, puheen tuottamisen taidot, kielen käyttötaidot, kielellinen muisti ja sanavarasto sekä kielitietoisuus. (Opetushallitus, 42–44.)

Vuorovaikutustaitojen kehityksen kannalta on tärkeää, että lapsi kokee tulleen kuulluksi. Nonverbaaliset viestit ovat avainasemassa. Niihin reagointi, sekä henkilökunnan sensitiivisyys ovat keskeisessä osassa. Lasta tulee myös kannustaa ja rohkaista kommunikointitilanteisiin muiden lasten sekä aikuisten kanssa, jolloin puheen tuottamisen taitoja tuetaan myös. Aktiivinen kommunikoiminen, keskusteleminen ja toiminnan sanoittaminen tukee myös kielellisen ymmärtämisen taitoja ja lapsen sanavaraston kehittymistä. Tarvittaessa käyttöön voi ottaa myös tukiviittomia tai kuvatukea. Kun lapsen kielellinen muisti ja sanavarasto laajenee, niin ilmaisukin monipuolistuu. Kielellisen muistin kehittymistä tukevat esimerkiksi erilaiset loru- ja laululeikit sekä kiireetön keskustelu ja asioiden yhdessä ihmettely. Kiinnostusta kulttuuriin, kieliin ja erilaisiin teksteihin vahvistetaan myös jatkuvasti arjen toiminnoissa. Henkilöstön tehtävänä on myös lisätä lapsen mielenkiintoa kirjoitettuun ja suulliseen tekstiin sekä kirjoittamiseen esimerkiksi rohkaisten lapsia lukemaan ja kirjoittamaan leikinomaisesti. Näiden osa-alueiden omaksumisen valmiuksissa lasta seurataan sekä tuetaan jatkuvasti varhaiskasvatuksessa. (Opetushallitus 2022, 42–44.)

Ympäröivän maailman jäsentäminen sekä ymmärtäminen vahvistuvat luonnollisesti lapsen kehittyessä. Erilaisia ilmaisun taitoja harjoittamalla, kuten

tutkimalla, tulkitsemalla ja luomalla merkityksiä, lapsi kehittää myös ajattelun sekä oppimisen taitoja. Ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja hahmottaa maailmaa heitä innostavalla tavalla. Varhaiskasvatuksessa on tuettava tavoitteellisesti lasten kuvallisen, sanallisen, kehollisen sekä musiikillisen ilmaisun kehittymistä. Musiikillisen ilmaisun tehtävänä on luoda lapsille musiikin kautta tapahtuvia kokemuksia sekä innostaa lasta musiikista ja vahvistaa lapsen suhdetta musiikkiin kohtaan. Lasten kanssa lauletaan, lorutellaan, tanssitaan, käytetään erilaisia soittimia ja omaa kehoa. Lapsia ohjataan kuuntelemaan ääniympäristöä vahvistaen samalla heidän elämyksiään ja valmiuksiaan hahmottaa erilaisia ääniä, tasoja ja sointeja. Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on edistää lapsen suhdetta ja kiinnostusta kuvataiteeseen. Lapset harjoittavat varhaiskasvatusympäristössä kuvataiteellista ajattelua, kokeilevat erilaisia kuvataiteen toteuttamistapoja, materiaaleja ja esimerkiksi mediatoteuttamista. Lapsia ohjataan myös aktiivisesti sanoittamaan luomuksiaan ja niistä heränneitä tunteita sekä suunnittelemaan erilaisia luomuksia. Sanallinen ja kehollinen ilmaisu kattaa muun muassa draaman, leikin ja tanssin keinot. Tavoitteena toiminnalla on, että lapsi saa tekemästään mahdollisimman monipuolisen kehollisen ja kielellisen kokemuksen. (Opetushallitus 2022, 44–46.)

Elinpiiri laajenee lapsilla, kun he aloittavat varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Arvojen, toimintamallien, kodin perinteiden sekä katsomusten lisäksi lapset pääsevät kohtaamaan erilaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on se, että se kehittää lapsien valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja myös harjoitella siinä toimimista. Tätä tehtävää lähestytään eri suunnista, kuten katsomusten, eettisen ajattelun, lähiyhteisön menneisyyden, nykytilanteen ja tulevaisuuden sekä myös median näkökulmista. Toiminnoissa voidaan käyttää laajasti musiikkia, leikkiä, kuvataidetta, satuja, draamaa, erilaisia mediasisältöjä sekä niiden vierailijoita, vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia. Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alue tukee etenkin lasten vuorovaikutukseen ja ilmaisuun, kulttuuriseen osaamiseen sekä myös ajatteluun ja oppimiseen liittyvää kattavaa osaamista. (Opetushallitus 2022, 46.)

Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä voidaan tukea niin, että pohditaan lasten kanssa erilaisissa tilanteissa esille tulevia tai lapsia askarruttavia eettisiä

kysymyksiä. Teemoina tähän liittyen voi olla esimerkiksi ystävyys, oikean ja väärän erottaminen toisistaan, suruun ja iloon tai oikeudenmukaisuus ja pelko aiheet. Eettisiä kysymyksiä tulee käsitellä lasten kanssa sillä tavoin, että he voivat tällöin tuntea heidän olonsa hyväksytyiksi ja turvalliseksi. Lasten kanssa käydään myös pohdintoja ryhmän säännöistä ja niiden perusteista. (Opetushallitus 2022, 47.)

Lasten kanssa tarkastelun kohteena ovat myös esimerkiksi sukupuolten, ihmisten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on se, että lapsia kasvatetaan ymmärtämään, että jokainen ihminen on erilainen mutta kuitenkin samanarvoinen. On myös tärkeää menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi pohtia tulevaisuutta ja sitä, kuinka voimme vaikuttaa suotuisen tulevaisuuden toteutumiseen. Pohdinta tulevaisuuteen liittyen voidaan käydä esimerkiksi tulevan vuodenajan leikkien tai vaihtoehtoisesti oman oppimisympäristön suunnitteluun. Lasten kanssa voidaan muun muassa rakentaa tulevaisuuteen liittyviä mielikuvitusmaailmoja tai pohtia tulevaa sitä kautta, mitkä ammatit kiinnostavat lapsia. (Opetushallitus 2022, 47.)

3 3-5-vuotiaan lapsen kehitys

Alle kouluikäisten lasten kehitys on jatkuvaa ja hyvin nopeatahtista. Tämän ikäisten lasten kehitystä kuvataankin jatkuvaksi muutosvyöryksi, joka sisältää muun muassa kehittymistä minäkuvan, sosiaalisten taitojen, emotionaalisten taitojen, omien tarpeiden lykkäämisen sekä kehon kontrollin osalta. (Kronqvist 2020, 16.) Jokaisen lapsen kehitys etenee yksilöllisesti omassa tahdissaan ja samanikäiset lapset voivat olla hyvinkin eri kehitysvaiheissa ja jokainen lapsi muodostaa itselleen ominaisen oppimisen polun ja oppimistavat. (Kronqvist 2020, 19.) Nelsonin (2003) mukaan lapsen omaelämäkerrallinen muisti alkaa kehittyä lapsen ollessa 3–4-vuotias. Tällöin lapsi oppii tulkitsemaan kanssaihmisten haluja ja toiveita sekä kykenee hahmottamaan tapahtumien ajallista järjestystä. Lapsi oppii kertomaan itsestään; kuka hän on ja millainen on hänen maailmansa, ja keitä ovat hänen läheiset ihmisensä, sekä millaisia tuntemuksia hän itse kokee. Tämä itsetuntemus ja -tietoisuus mahdollistaa lapsen omien

kertomuksien tai portfolioiden luomisen, jotka ovat tärkeää materiaalia lapsen kokemusten tarkastelussa. (Kanninen & Sigfrids 2012, 81.)

3-vuotiaat ja sitä vanhemmat lapset elävät erilaisella tasolla suhteessa muihin lapsiin. Luontaisesti tätä nuoremmat lapset ovat kyllä kiinnostuneet muista ikäisistään tovereistaan, mutta ikätovereiden seura ei kuitenkaan vielä palvele samoja tarpeita, kuin taas jo vanhemmilla lapsilla. Seuratessa 3–4-vuotiaita lapsia päiväkodin arjessa, voi huomata, että tällöin lapsi nauttii omien ikätovereidensa seurasta uudella tavalla. Tällöin lapsi harjoittelee niin sosiaalisia kuin vuorovaikutuksellisia taitoja ja samalla muokkaa jatkuvasti hänen omaa käsitystensä itsestään palautteen perusteella, jota on saanut. Tässä vaiheessa monet asiat ovat sisäistyneet hänen muistiinsa ja esimerkiksi lapsen itsesäätelykyky on kehittynyt paljon. 3–4-vuotias lapsi on usein todella tietoinen etenkin päivähoitossa ollessa alkuviikkoina hoitajan psyykkisestä ja fyysisestä läsnäolosta. Lapsia seurattaessa voi huomata, että lapset tarkastavat useaan otteeseen hoitajan sijainnin. (Kanninen & Sigfrids 2012, 81–82.)

4 Tunnetaidot

4.1 Tunteet ja tunnetaidot teoriassa

Monet eri tunteet tuovat rikkautta elämään ja ohjaavat yksilön huomiota sekä sopeuttavat yksilöä ympärillä tapahtuviin muutoksiin. Tunteet ovat myös sidoksissa ihmisten välillä tapahtuvaan vuorovaikutukseen, kun ihminen tarkkailee toisten ihmisten tunteita reagoiden niihin. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppila 2015, 115.) Psykologiassa tunteet eli emootiot määritellään mielihyvän tai mielihänen sävyttämiksi elämyksiksi, jotka motivoivat ihmistä. Tunnetaidot ovat ihmiselle osa päivittäistä elämää, joita käytetään vaistomaisesti sekä tietoisesti. Tunnetaidot ovat määrittelyltään kykyä kohdata, ilmaista ja ymmärtää tunteita, joiden perusta on vankasti lapsuuden kasvuympäristöön. (Heimonen & Kinnunen 2014, 11–12.) Tunne-elämään kuulu olennaisesti myös empatiakyky. Empatiakyky tarkoittaa myötätuntoa eli sitä, kuinka

ihminen kykenee asettumaan toisen ihmisen asemaan ja ajattelemaan tämän tunteita. (Mieli 2021.)

Tunteita on mahdollista tarkastella eritasoisesti. Tunnekokemus voidaan nähdä yhtenäisenä ja samalla hetkellä koostuvan useasta eri tasosta. Näihin eri tasoihin kuuluu subjektiivinen kokemus, toimintavalmiudet, fysiologiset tuntemukset, neurokemialliset prosessit ja mielikuvat. Subjektiivinen tunteisiin liittyvä tuntemus on yleensä joku perustunteista, kuten suru. Fysiologiset tuntemukset ovat kehollisia tuntemuksia ja niitä voi olla muun muassa kihelmöinti, kuuma, kylmä, painaminen, vajoaminen, puristaminen ja leijuminen. Toimintavalmiudet valmistavat kehoa esimerkiksi pakenemaan pelon takia, puolustautumaan kiukun takia, perääntymään tai luopumaan surun takia ja häpeään voi liittää usein piiloutumisen tarpeen. Tunteita on mahdollista tarkastella niiden esiin tuomien mielikuvien sekä metaforien avulla, ja niiden vaihtelevuus yksilöiden kesken voi olla iso. Jollakin suru voi mahdollisesti tuntua muun muassa möykkynä tai kipuna rinnassa. Jokaiselle tunteelle on olemassa neurokemiallinen vastaavuus. Nämä kertovat muun muassa kokemuksen kuormittavuudesta tai riemullisuudesta. (Kanninen & Sigfrids 2012, 77.)

Tunnetaidot vaikuttavat elämään monin eri tavoin. Tunnetaidot liittyvät yhteen käyttäytymiseen, suhtautumiseen suhteessa itseemme kuin toisiin sekä henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin. Nämä tunteisiin liittyvät taidot tukevat ihmiseksi kasvussa, eli siinä kuinka itsetunto kehittyy ja ihmissuhteissa. Hyvät tunnetaidot voivat toimia suojana elämän ristiriitatilanteissa. Suhde tunnetaitojen ja sosiaalisten taitojen välillä toisiinsa on tiivis. Kun on kykeneväinen toimimaan omien tunteiden kanssa, niin tällöin osaa myös huomioida muita ihmisiä sosiaalisissa tilanteissa sekä ryhmissä. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 35.)

4.2 Tunnetaitojen kehitys lapsella

Lapsella tunneilmaisu sekä kyky toisten ihmisten tunteiden tulkintaan kehittyvät asteittain muun kehityksen mukana, mutta jo kouluikäisenä lapsi kykenee ymmärtämään toisten ihmisten tunne-elämyksiä laajemmin (Ahonen ym. 2014).

Lapsen yhdeksi tärkeimmäksi kehitystehtäväksi määritelläänkin tunteiden säätely ja näiden hallintaan ottaminen. Tunteiden säätelyllä tarkoitetaan negatiivisten tunnetilojen lievittämistä ja vähentämistä sekä positiivisten tunnetilojen jakamista ja lisäämistä. (Mäntymaa, Luoma, Puura & Tamminen 2003.)

Jotta muut tunnetaidot pääsevät kehittymään lapsella, niin ensimmäisenä taitona tulee kehittymään tunteiden tunnistaminen. Tunteiden tunnistamiselle on ajallisesti olemassa hetki, jossa tunne on päässyt virittymään kehossa tasolle, jossa sen tunnistaa. Ennen tätä aivot ovat analysoineet tilannetta sekä tunnetta, ja samalla herättäneet tunteen eloon kehossa. Tällöin monenlaisia fysiologisia asioita on tapahtunut jo kehon sisällä. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 36.) Tunteen tunnistamisessa edellytetään, että lapsi havaitsee tunteisiin liitetyt eleet, kehon asennot, kasvojen ilmeet, äänenpainot ja myöhemmin kykenee yhdistämään näitä toisiinsa sekä kytkemään niitä tunteisiin (Neitola 2011, 37). Tunteen tunnistamiseen on olemassa edellytyksiä, jotta se voi tapahtua. Jotta tunteen voi tunnistaa, niin se edellyttää sitä, että muodostuu tunne-kehoyhteys eli tietoisuus omassa kehossa olevista tunneaistimuksista. Tunnesanat tulee myös ymmärtää ja osata yhdistää näitä tunnesanoja tunneaistimuksiin. Tunteiden tunnistus edellyttää siis myös kehollisten aistimusten havainnointia eli sitä, että on riittävä tietoisuus omasta itsestään. On tärkeää, että lapsi osaa nimetä kokemiensa erilaisia tunteita, sillä se helpottaa tunteiden ilmaisua itselle ja muille. Tunteiden nimeäminen voi olla välillä haastavaa. Ne voivat tuntua kehossa epä-määräisenä tunteena ja olona. (Jääskinen & Pelliccioni, 2017, 36.)

Ihmiset poikkeavat kyvyissään tavoittaa eri tasoja. Pienet lapset eivät omaa vielä tunnesanastoa, jolloin lapset ovat heidän kasvattajiensa armoilla sen asian suhteen, millaisia tunnesäätelyyn kuuluvia asioita kasvattajat ovat heille kykeneväisiä heidän omilla taidoillaan näyttämään. (Kanninen & Sigfrids 2012, 77.) Aikuisen rooli tunnetaitojen kehittymisessä on suuri; kehitystä tukee aikuisen aktiivinen rooli sekä omien että lapsen tunnekokemuksista keskustelijana (Nurmi ym. 2015, 119). Useasti pienten lasten voi olla helpompaa tavoittaa heidän tunnekokemuksiaan esimerkiksi kehollisten kuvauksien avulla. Mustasukkaisuus tai kateus voi herätä mahdollisesti lapsella muita ryhmän lapsia kohtaan, jos lapsi on perheen ainoa lapsi. Tuntemus voi olla lapselle aivan uusi

kokemus, jota lapsi ei kuitenkaan osaa vielä sanoittaa. Tärkeässä roolissa on huoltajien aktiivisuus, joka tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kasvattajalle kannattaa kertoa, että lapsella on jokin asia huonosti, jos lapsi esimerkiksi katsoo kulumien alta, lapsella on viivamaiset silmät tai lapsi reagoi kiukkuisesti. Lapsi voi mahdollisesti osata ilmaista kiukkuansa tai kaipuutansa puristuksen tunteena rinnassa, kolotuksena vatsan alueella tai jännityksen tunteena silmien ympäristössä, vaikka sanoja tilanteeseen ei vielä lapselta itsenäisesti sanoja löytyisi havainnollistamaan tunteita. Kasvattajan keskustellessa asiasta lapsen kanssa kasvattaja voi sanoittaa lapselle hänen kokemuksensa, jolloin lapsikin ymmärtää, mitä tuntemus oli. (Kanninen & Sigfrids 2012, 77.)

Lapsen harjoitellessa tunnetaitoja lapsi voi kasvattaa omaa itsetuntemustaan ja saa samalla kokemuksia sekä varmuutta siihen, että voi itse vaikuttaa omaan oloonsa, ajatuksiinsa ja tunteisiinsa. Tunteiden ilmaiseminen, säätely tai tunnistaminen voivat olla vielä haastavia lapsille. Tunnetaitojen kehittymättömyys tulee näkyviin lapsella erityisesti ikätovereiden kanssa toimeen tulemisessa, leikeissä ja ristiriitaa aiheuttavissa tilanteissa. Lapsella voi olla haastavaa ilmaista itseään tai pystyä näkemään tilannetta toisen lapsen näkökulmasta. Lapsen tunteet voivat näkyä korostetun peiteltyinä tai ylitsevuotavina. Lapsi oppii tunnetaitoja pikkuhiljaa harjoittelemisen avulla ja lapsi on vielä tunnetaitojen oppimisen matkan alkupäässä. Lapsen kehitystä katsoessa on normaalia, että lapsi on kykenemätön toimimaan rakentavalla tavalla toisten lasten kanssa. Jotta lapsi oppii näitä taitoja itselleen, niin hän tarvitsee siihen aikuiselta tukea, mallia, ohjausta ja kärsivällisyyttä. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 35–36.)

4.3 Tunteiden säätely

Tunteiden säätely tarkoittaa kykyä vaikuttaa tunteisiin, eli siihen, kuinka pitkään koemme tiettyä tunnetilaa, ja kuinka voimakkaasti ja millä tavoin annamme sen vaikuttaa. Liiallinen tunteiden tunteminen rasittaa sekä fyysisesti että psyykkisesti ja vaikuttavat suoraan lapsen muuhunkin toimintaan. Yleisesti lapsen häiriökäyttäytyminen heijastuu tunteiden säätelyn ongelmista. (Kanninen & Sigfrids 2012, 82.) Tunteiden säätely ei itsessään tarkoita taitoa tukahduttaa omia

tuntemuksia, vaan käsitellä niitä mahdollisimman monipuolisesti ja koittaen ymmärtää tekijöitä ja toisten näkökulmaa asiaan, jolloin mielen tasapaino ja toimintakyky pysyisivät mahdollisimman neutraaleina (Nurmi ym. 2015, 118).

Lasten välillä on eroja emotionaalisuudessa ja emotionoiden säätelyssä. Myös temperamenteissa on luonnollisesti lapsikohtaisia eroja. Emotionaalinen kyvykyys sisältää kyvyn tulkita ja ymmärtää sekä omia että toisen kokemia tunteita ja toimia näiden vaatimalla tavalla sekä vastata niihin. Jotkut lapset ovat hiljaisempia, kun taas toiset hyvinkin ulospäinsuuntautuneita, jolloin myös tunnekokemukset heijastuvat luonnollisemmin isommin ja ulospäin. (Neitola 2011, 36–37.) Emotionaalisuus ja tunteiden säätely ovatkin vahvassa vuorovaikutuksessa keskenään (Neitola 2011, 40). Täten myös lasten välillä on hyvinkin yksilöllisiä eroja siinä, miten tunteita koetaan ja myös tunnekehitys on yksilöllistä (Mäntymaa, Luoma, Puura & Tamminen 2003).

Tunteiden säätelyyn ja käyttäytymiseen vaikuttaa lapsen temperamentti, impulsiivisuus, tarkkaavaisuus ja oman minän kontrolli (Neitola 2011, 39). Tunteiden säätelyn oppimiseen menee aikaa. On olennaista, että osaa tunnistaa ja sietää tunteita sekä samalla osaa hyödyntää päättäväisyyttä ja mieltä tunteiden säätelyyn, kuten säätää tunteita pienemmälle. Säätelyn tarkoituksena on saavuttaa itsellensä perusteellisen varma olotila, jolloin on mahdollista suuntautua rakentavaan toimintaan suhteessa tunteisiin. Tunteiden säätelyä tukevat eri asiat, kuten omat ajatukset, hengittäminen, koskettaminen, keskittyminen kehon tuntoaisteihin, visualisointi sekä mielikuvat ja toisen ihmisen läsnäolo ja tuki. Tunteiden säätelyä on myös mahdollista tehdä jo etukäteen, jolloin tunnetta voi säädellä vaikuttamalla ajatuksiin ja tunnistaa samalla, mitä kokee tarvitsevansa edessä olevassa tilanteessa, jotta olo olisi mahdollisimman turvallinen. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 42.) Lapset, jotka kokevat negatiiviset tunteet hyvinkin voimakkaasti, jäävät usein tunnemyrskynsä vangiksi, jolloin konfliktit ja impulsiivinen käytös on todennäköistä. Tällöin lapsen tunteidensäätely on puutteellista. Lapset, jotka kykenevät laajempaan tunnesäätelyyn ovat usein sosiaalisestikin suositumpia. (Neitola 2011, 38.)

Tunnetaidoista vaikein on tunteen sietäminen. Aina tunteet eivät ole mieluisia siedettäväksi. Aikuisen esimerkkiä noudattaen lapset ovat oppineet tiedostamattaan oppineet tukahduttamaan heidän tunteitansa. Tunteiden sietämistä tukee, että osaa tunnistaa tunteen ja hyväksyä sen, osaa tuntea myötätuntoa itseään kohtaan sekä osaa määrätietoisesti tarkastella itseänsä reagoimatta tuleviin impulsseihin. Tunteen sieto edellyttää tahdonvoimaa, jotta on kykeneväinen ainoastaan havainnoimaan impulsseja, joita tunne herättää kehossa ja olla samalla reagoimatta niihin. Kärsivällisyyttä tarvitaan tunteiden sietämisessä ja on tärkeää saada lapset tiedostamaan, että vaikka olisi ollut huono kokemus, niin silti tunteiden tunteminen on turvallista ja kannattavaa. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 39.)

4.4 Itsesäätelytaidot

Lapsen itsesäätelytaidot näkyvät usealla tavalla lapsen arjessa ja hänen tunteidensa ilmaisussa varhaiskasvatuksessa ollessa. Itsesäätely liittyy lapsen kykyyn säädellä omia tunteitansa, käyttäytymistään ja kognitiivisia taitoja, kuten esimerkiksi tarkkaavaisuutta. Arkitilanteissa lapsen itsesäätelykyky voi näyttäytyä esimerkiksi siinä, kuinka lapsi kuuntelee ohjeita, noudattaa sääntöjä, yrittää asioita tavoitteellisesti sekä viivästyä omia mielihalujaan tai estää niitä. Lapselle tulee ryhmässä eteen erilaisia tilanteita, joissa tulee esimerkiksi odottaa omaa vuoroansa tai tilanne, jossa lapsen toiveen edelle menee ryhmän tarpeet. (Laaksonen 2022, 49–50.)

Kaikki lapset tarvitsevat aikuisen tukea ja läsnäoloa, jotta lapsen itsesäätelykyky voi vahvistua. Osalle lapsista tällaiset taidot voi aiheuttaa enemmän haasteita kuin toisille lapsille. Tämän takia esimerkiksi kasvattajan tekemä muutos istuinjärjestykseen voi aiheuttaa lapsella aggressiivista käytöstä. Haasteet käyttäytymisessä tai tunteiden säätelyssä voi näkyä usealla eri tavalla lapsen arkielämässä. Itsesäätelykyvyn haasteista, joita lapsella on, voidaan puhua termeillä alisäätely ja ylisäätely. Alisäätelystä on kyse silloin, kun lapsen käytös näkyy uhmakkaana, aggressiivisena tai levottomana ja nämä voivat myös olla ulospäin suuntautuvia. Ylisäätelystä voidaan puhua sisäänpäin suuntautumisen

terminä, jossa ylisäättely näkyy niin, että lapsi voi esimerkiksi olla vetäytyvä, jännittänyt tai arka käytökseltään. Aggressiivisuus voi näyttäytyä ryhmässä näkyvämpänä kuin vetäytyneisyys, niin silti ulospäin kuin sisäänpäin suuntautuneisuuden liittyvät ongelmat voivat tuoda haasteita lapselle. Jos lapsi on vetäytynyt, niin riskinä voi olla, että lapsi jää vertaisryhmänsä ulkopuolelle eikä tällöin ole kykenevä rakentamaan ympärilleen tasapainoisia kaverisuhteita. (Laaksonen 2022, 51–52.)

5 Kaveritaidot

5.1 Sosiaalinen kompetenssi lapsen kaveritaitojen kehittyessä

Sosiaalinen kompetenssi on ihmisen kykyä käyttää henkilökohtaisia ja ympäristöstä kumpuavia voimavaroja siten, että ihminen saavuttaisi sekä henkilökohtaisia että sosiaalisia tavoitteita. Se on kykyä muodostaa ystävyyssuhteita, hyväksyntää sosiaalisissa suhteissa sekä ylläpitää myönteistä vuorovaikutuskehää. Oman negatiivisen käytöksen hallitseminen ja kiusatuksi tulemisen ja kiusaamisen, sekä näistä johtuvien negatiivisten seurauksien välttäminen katsotaan myös sosiaaliseen kompetenssiin kuuluviksi osiksi. (Neitola 2011, 17–18.) Tunne-elämä on myös kiinteässä kytköksessä sosiaaliseen kompetenssiin (Neitola 2011, 35).

Lapsen sosiaalisen kompetenssin katsotaan muodostuvan eri alataidoista, jotka jaotellaan itsesäättely- ja tunnetaidoiksi, sosiokognitiivisiksi taidoiksi, sosiaalisiksi taidoiksi sekä kiintymyssiteiksi ja osallisuudeksi. Sosiaalinen kompetenssi kehittyy jatkuvasti ja noin kolmen vuoden iästä lähtien lapsi pystyy laajentamaan sitä huomattavissa määrin. Kielitaidon kehittymisen katsotaan olevan iso osa kompetenssien eteenpäin viemistä, sillä tämä mahdollistaa monipuolisemmat leikit ja lapsi pystyy kuvaamaan omia sekä ympäristön tapahtumia jo verbalisesti. (Nurmi ym. 2015, 61–64.) Puheesta rakentuu vähitellen keino sosiaaliselle vuorovaikutukselle, kun lapsi haluaa olla osa toimivaa yhteisöä ja kyetä vaikuttamaan asioihin (Nurmi ym. 2015, 41). Lasten ystävyyssuhteet syvenevät

ja sisältävät enemmän vuorovaikutusta ja täten lapsi kykenee ymmärtämään laajemmin sosiaalisten suhteiden pysyvyyttä ja tuntee kuuluvansa ryhmään. Hiljalleen lapsi oppii refleктоimaan omaa toimintaansa suhteessa ympäristöön ja muihin ihmisiin. Sosiaalisesti taitavien lasten ystäväpiiri on usein laaja ja he nauttivat ystävien huomiota ja kykenevät ylläpitämään vuorovaikutusta sekä tilanteen vaatiessa mukauttamaan erilaisia toiminnallisia strategioita (Nurmi ym. 2015, 61–65.)

Lapsi muodostaa ja vahvistaa vertaissuhteita ikäisiinsä jaettujen kokemusten sekä leikin kautta. Yhteisleikit mahdollistavat lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen ihmissuhteiden, sääntöjen solmimisen ja noudattamisen, vuorovaikutuksen sekä kompromissien tekemisen suhteen. (Lautamo & Laaksonen 2018, 6.) Leikin merkitys onkin korvaamattoman suuri pienen lapsen elämässä ja sosiaalisten taitojen kehittämisessä, jolloin myös läsnä olevana aikuisena on tärkeää kyetä havainnoimaan millaisia tapoja lapsi noudattaa pyrkiessään yhteiseen leikkiin. Sosiaaliset tilanteet muodostuvat vuorovaikutuksen ympärille ja edellyttävät täten taitoa toimia vastavuoroisesti ja hahmottaa oma asemansa ryhmän jäsenenä. (Nurmi ym. 2015, 61–64.) Lasten väliset ystävyysuhteet ovat tärkeitä vertaissuhteita. Ystävyysuhteet ovat läheisimpiä ja niihin yleensä sitoudutaan enemmän kuin muihin vertaissuhteisiin. Tärkeä ominaisuus ystävyysuhteissa on se, että löytyy vastavuoroisuutta ja molemmin puoleiset myönteiset tunteet. (Salmivalli 2000, 35.)

Vertaissuhteet ja vertaisryhmään kuuluminen on merkityksellistä lapselle. Usein tällainen vertaisryhmä muodostuu päiväkodissa jo varhaisessa vaiheessa lapsen ympärille mahdollistaen uudet opit ja ikätoverien kanssa vietetyn ajan ja yhteiset leikit. Tasapainoiset vertaissuhteet luovat lapselle myönteisiä kokemuksia sosiaalisesta kanssakäymisestä. Parhaimmassa tapauksessa vertaisten kanssa touhuaminen auttaa lapsen minäkuvaa sekä tunne- ja kaveritaitojen kehittämisessä. Sen sijaan vertaissuhteiden ulkopuolelle jäämisen riskinä on sosioemotionaalisen kehityksen vaarantuminen ja johtaa juurensa jopa mahdollisesti myöhempään elämäänkin sosiaalisina vaikeuksina. (Lautamo & Laaksonen 2018, 6–10.)

Kaveripiireissä koetut vaikeudet johtuvat usein tunteiden ymmärtämisen ja it-sesäätelyn kankeutena. Tällaiset ilmaisulliset vaikeudet ja väärin tulkitut tilanteet luovat jännitteitä kaverisuhteiden ja ryhmän sisälle, ja pitkittyessään tällaiset klikit voivat vaikuttaa torjutuksi tulemiseen ja ei-toivottuun käytökseen. (Neitola 2011, 36.) Luonnollisesti toiset ihmiset ovat suosittumia kuin toiset jo lapsuudessa. Sosiaalisesti taitavat ja suosittu selviytyvät monenlaisista tilanteista hyvin osatessaan vuorovaikuttaa ja ottaessaan huomioon myös muut lapset. Toiset lapset voivat näyttäytyä taas hyvinkin paljon vetäytyneempänä ja Rotenbergin ja Hymelin (1999) mukaan tällainen mahdollinen ulkopuolelle jääminen aiheuttaakin huomattavasti sosiaalisia vaikeuksia, jotka voivat heijastua lapsen aggressiiona tai masentuneisuutena. Myös lasten välistä kiusaamista havaitaan jo varhaiskasvatuksesta asti. Usein kiusaajia yhdistää sosiaalisen vallan tarve ja sosiaalisesti korkea asema, jonka hän on mahdollisesti saavuttanut esimerkiksi manipuloivalla käytöksellään. Sosiaalisesti korkeaa asemaa ja minäkuvaa vahvistaa se, että usein kiusaajalla on ympärillään joukko ihmisiä, jotka eleillään ilmentävät olevansa mukana ja hyväksyvänsä toiminnan oman sosiaalisen asemansa säilyttääkseen, vaikka näin ei välttämättä olisikaan. Usein kiusaaminen onkin ryhmässä tapahtuvaa. Kiusatun lapsen ystävyyssuhteet ovat tärkeitä, jotta kiusaamisen vaikutukset eivät maksimoituisi. (Nurmi ym. 2015, 122–124.)

5.2 Lasten kaveritaidot

Lasten kaveritaidot on mahdollista jakaa neljään osa-alueeseen. Nämä kyseiset neljä eri osa-aluetta näkyvät eri keinoin lapsen toiminnassa vertaissuhteidensa parissa. Tähän kaveritaitojen neljään osa-alueeseen kuuluu ryhmässä toimimisen taidot, vuorovaikutuksen ylläpitämisen taidot, vuorovaikutukseen liittymisen taidot sekä toisten huomioon ottamisen taidot. Ryhmässä toimimiseen liittyvät taidot voivat näkyä varhaiskasvatuksen arjessa siinä, kuinka lapsi ymmärtää ja noudattaa ryhmässä olevia yhteisiä sääntöjä. Vuorovaikutuksen ylläpitämisen taidoissa voidaan katsoa sitä, miten lapsi reagoi palautteen antamiseen sekä sen vastaanottamiseen. Vuorovaikutukseen liittyvät taidot näkyvät siinä, kuinka lapsi ottaa osaa häntä itseänsä kiinnostavaan toimintaan. Toisten huomioon

ottamisen taitoihin liittyy se, miten lapsi esimerkiksi kohtelee muita lapsia. (Laaksonen 2022, 88.)

Vertaissuhteet muodostuvat usein ihmisten välille, jotka ovat samalla kehitystasolla niin sosiaalisesti, emotionaalisesti kuin kognitiivisesti (Salmivalli 2000, 15). Jokaisella lapsella on olemassa erilaisia valmiuksia siihen, miten luo vertaissuhteita (Laaksonen 2022, 84). Vertaissuhteiden luominen on kuitenkin merkityksellistä myöhempien ihmissuhteiden mahdollistamiseksi. Jo pienenä vertaissuhteissa opetellaan luottamusta, läheisyyttä ja muita sosiaalisia taitoja. (Salmivalli 2000, 36.) On mahdotonta todeta, että jokin kasvuympäristö olisi lapselle hänen kaveritaitojensa kehittymisen kannalta parempi kuin jokin toinen kasvuympäristö. Kasvattajan on kuitenkin tärkeää muistaa, että pienempien lasten keskuudessa voi näkyä suuria eroja lasten kaveritaidoissa, sillä joku lapsi on voinut harjoitella jotain asiaa enemmän kuin toinen. Tämän vuoksi on tärkeää välttää sitä, että ei leimaa tai tyypittele lasta. Vilkkaampi lapsi voi esimerkiksi löytää itsellensä iloa mielekkäistä rauhoittavista tuokioista tai ujompi lapsi voi toimia aktiivisesti osana ryhmäänsä, kun on päässyt ohi jo haastavasta tutustumisvaiheesta. Kaveritaitojen kehittymisen näkökulmasta haastavana osana esille nousee oma-aloitteinen osallistuminen. Jos lapsi tottuu esimerkiksi tekemään usein jonkin tietyn asian kasvattajan tukemana, niin tällöin lapselle ei pääse muodostumaan myönteistä kuvaa oma-aloitteisesta onnistumisesta. (Laaksonen 2022, 84–85.)

Pieni lapsi tarvitsee useassa asiassa kasvattajan tukea, mutta lapsen on tärkeää antaa myös kokeilla tehdä asioita itse, jotta taidot pääsevät kehittymään ja karttumaan. Lapsen harjoitellessa useat taidot pääsevät kehittymään, kuten taidot ryhmässä toimimiseen, vuorovaikutuksen ylläpitämiseen liittyvät taidot, kuinka liittyä vuorovaikutustilanteeseen ja myös, miten ottaa toiset huomioon. (Laaksonen 2022, 84.) Yhdessä ryhmän kanssa on tärkeää opetella, kuinka toimitaan yhdessä ja tehdään kompromisseja eri asioiden suhteen. Samalla ryhmässä tulee opittua oman paikan ottamista eri arjen tilanteissa, jämäkkyyttä sekä johtajuutta. (Salmivalli 2000, 32–33.) Lapsi tarvitsee myös kasvattajan tukea sekä opastusta sosiaalisessa maailmassa olevista säännöistä sekä myös, kuinka asetutaan toisen asemaan. On tärkeää, että harjoitellessa kaveritaitoja

hyödynnetään lapsella jo valmiiksi olevia vahvuuksia ja samalla kasvattaja tukee lasta hänen ikä- ja kehitystasonsa mukaan. Kasvattajan tehtävänä on myös olla vastuussa siitä, että lasta ei aseteta sosiaalisesti liian vaikeaan asemaan. (Laaksonen 2022, 84–85.)

Alle kouluikäisellä on mahdollisuuksia kuulua useaan ryhmään. Yleensä kuitenkin lapselle muodostuu laaja vertaisryhmä lapsen aloittaessa päiväkodin ja vietetään siellä aikaa säännöllisesti. Lapset saavat kokemuksia toimiessaan vertaisryhmän jäsenenä päiväkodissa. (Laaksonen 2022, 92.) Lapsiryhmiä koottaessa, oli kyseessä tarharyhmä, koululuokka tai jälleennäkeminen serkusten kanssa, on tällöin yleensä alussa kaikki kivaa ja helppoa. Kun on kulunut muutama tunti, päivä tai viikko, tällöin ryhmää ohjaavat aikuiset pystyvät huomaamaan ensimmäiset erimielisyyksien merkit, kuten voi olla kiukkua ja eripuraa sekä pahaa mieltä. Tässä vaiheessa lapset ovat tutustuneet toisiinsa paremmin ja alkavat etsiä omaa rooliaan ryhmästä. Joku lapsista yrittää olla pomo, löytyy erilaisia kaverisuhteita, joku lapsista on ryhmän hauskuuttaja ja jostain tulee ryhmän syntipukki. Jo parin vuoden iässä alkaen alkaa sosiaalisten roolien hyväksyminen. (Juusola 2017, 175.) Erilaiset kasvattajien ohjaamat ryhmätuokiot sekä yhteiset leikit tuovat lapsille eteen tilanteita, joiden avulla lapsi pääsee harjoittelemaan omia tavoitteitaan, kuten joustamista kaikkien edun mukaisesti tai mukauttamaan omaa käyttäytymistään tiettyyn tilanteeseen kuuluvalla tavalla. Lapsen leikkiessä kavereidensa kanssa, hän saa harvoin päättää yksin, kuinka leikin juoni voi edetä tai mistä asioista ryhmätuokion aikana jutellaan. Ryhmässä toimiminen edellyttää lapsilta erilaisia yhdessä luotoja pelisääntöjä, joiden avulla on mahdollista varmistaa tasapuolinen sekä sujuva toiminta päiväkodin arjessa. (Laaksonen 2022, 92.)

5.3 Vuorovaikutustaidot kaverisuhteissa

Vuorovaikutussuhteissa on tärkeää, että osataan ylläpitää vuorovaikutusta. Lasten yhteinen mielikuvitusleikki voi tempaista heidät nopeasti esimerkiksi seikkailuleikkiin mukaan. Seikkailun aikana lapset kulkevat ympäri päiväkodin pihaa, mutta leikin parhaimmassa kohdassa voi käydä kuitenkin niin, että joku

leikkikavereista väsähtää ja haluaa tällöin vaihtaa leikin toiseen leikkiin. Tällaisessa tilanteessa oman näkökulman tuominen esiin ja toisen lapsen näkökulman kuuleminen ovat hyviä esimerkkejä kaveritaidoista, joita lapsi tarvitsee, jotta voi ylläpitää vuorovaikutusta leikkitilanteessa. Pienten lasten voi olla vielä haastavaa ymmärtää, että jokaisella yksilöllä on omat tarpeet sekä toiveet eikä muut pidä välttämättä pitää samanlaisista asioista, kuin lapsi itse. Tällaisia eroja tulee esille vertaisryhmissä, jossa toiminta rakentuu yhteisten pelisääntöjen pohjalle. Esimerkkinä palautteen antaminen ja sen vastaanottaminen näkyvät siten, kuinka lapset ovat päättäneet leikkirooleista tai kuka lapsista saa seuraavana leikkiä jollain tietyllä lelulla. Ei voida kuitenkaan pitää itsestään selvänä asiana, että lapsi osaisi kertoa hänen omista toiveistansa tai katsoa asioita toisen näkökulmasta. Näitä taitoja harjoitellaan yhdessä muiden lapsien kanssa. (Laaksonen 2022, 104.)

Usein jo pienempien lasten tulee olla aloitteellisia, jotta he voivat olla osallisena heitä kiinnostavaan toimintaan. Tämä nostaa esiin sen, millainen merkitys aktiivisuudella ja oma-aloitteisuudella on. Lapsi voi jäädä herkästi häntä kiinnostavan leikin ulkopuolelle, jos lapsi ei itse uskalla mennä rohkeasti leikkiin mukaan. Lapsen tutustuessa hänelle uuteen ryhmään tai uusiin kavereihin, niin tällöin vuorovaikutukseen liittymisen taidot ovat erittäin tärkeitä. Vuorovaikutukseen liittyvät taidot vaikuttavat ratkaisevasti lapsen mahdollisten kaverisuhteiden rakentamiseen. Vapaan leikin sekä yhteisten pelituokioiden äärellä tulee esiin hyvin vuorovaikutukseen liittymiseen liittyvät taidot, sillä näiden aikana lapset toimivat ilman kasvattajien ohjausta keskenään. Vuorovaikutukseen liittymisen taitoa on mahdollista tarkastella niin yksilön kuin ryhmän näkökulmasta. Jos asiaa tarkastellaan yksilön näkökulmasta, niin silloin kyse on siitä, kuinka lapsi pääsee oma-aloitteisesti tai tuettuna mukaan johonkin häntä itseään kiinnostavaan toimintaan. Jos asiaa vuorostaan tarkastellaan ryhmän näkökulmasta, niin tällöin voidaan huomata, että vuorovaikutukseen liittymisen on vahvasti kiinnittynyt hyväksynnän ja torjunnan dynamiikkaan. Täten voidaan ajatella, että vuorovaikutukseen liittymisen taidot ovat osana rakentamassa pohjaa vuorovaikutussuhteille. Kun lapselle muodostuu myönteisiä kokemuksia leikkeihin liittymisestä, tällöin lapsi on kykeneväinen leikkimään useiden lasten kanssa. (Laaksonen 2022, 118.)

Lapsen ollessa hänen kavereidensa kanssa voi hänelle tulla eteen erilaisia tilanteita, jotka edellyttävät kykyä ottaa muut huomioon. Esimerkkejä toisten huomioon ottamisen taidoista ovat, että lapsi osaa kuunnella erilaisia näkökulmia ja hyväksyä ne sekä ottaa huomioon toiset lapset arjen keskellä. Aina muiden huomioon ottaminen ei ole helppoa. Huomioon ottaminen tarkoittaa niitä hetkiä arjessa, joissa lapselle tulee mahdollisuus vahvistaa omia vuorovaikutussuhteitaan sekä ryhmässä olevaa yhteisöllisyyttä ja esimerkiksi huomioida aktiivisesti toisten lasten tunteita ja tarjota mahdollisesti jopa apua muille. Näillä taidoilla on suuri merkitys esimerkiksi kaveripulmien tai kiusaamisen ehkäisemiksi. (Laaksonen 2022, 132.)

6 Aiemmat opinnäytetyöt ja tutkimus aiheeseen liittyen

Tiina Komu ja Terhi Laakkonen tekivät toiminnallisen opinnäytetyön kaveritaitojen vahvistamisesta. Toimeksiantajana opinnäytetyölle toimi Outokummun varhaiskasvatus, Sateenkaaren päiväkoti Outokumpu. Opinnäytetyön tarkoituksena oli 3–5-vuotiaiden lasten kaveritaitojen vahvistaminen. Tavoitteena heidän opinnäytetyössään oli tuoda esille sitä, millainen merkitys varhaiskasvatuksessa on aikuisten esimerkillä sekä heidän positiivisella asenteellansa, kun harjoitellaan lasten kanssa kaveritaitoja ja niiden vahvistamista. Tuotoksena syntyi kaveritaitomatkalaukku, joka sisältää loruja, lauluja, leikkejä sekä satuja. Matkalaukkuun oli tehty kirjallinen ohjekansio sekä se sisältää konkreettisia esineitä, joita voi hyödyntää lasten kanssa harjoitellessa kaveritaitoja. Kaverimatkalaukun sisältö oli luotu varhaiskasvattajilta saatujen toivomusten mukaan. (Komu & Laakkonen 2021.)

Milja-Maria Tolonen teki toiminnallisen opinnäytetyön Touhulan varhaiskasvatus Oy:lle Touhula Marjalaan. Opinnäytetyön aiheena oli kaveritaitojen tukeminen, josta hän teki menetelmäkansion varhaiskasvattajille. Tarkoituksena opinnäytetyössä oli 4–5-vuotiaiden lasten kaveritaitojen kehittäminen ja vahvistaminen varhaiskasvatuksen ympäristössä. Tolosen tuottaman menetelmäkansion

tarkoituksena oli myös pienentää varhaiskasvattajien kynnystä siitä, kuinka tukea lasten välisiä kaveritaitoja, tunnetaitoja ja samalla lasten toimimista ryhmässä ja heidän yhteistyötaitojaan. Tolosen opinnäytetyön tavoitteena oli antaa varhaiskasvatuksen henkilökunnalle käyttöön menetelmiä, joita henkilökunta pystyy soveltamaan työskentelyn yhteydessä. Tuotoksena syntyi menetelmäkansio varhaiskasvattajille, jossa on erilaisia harjoituksia pohjautuen tunne-, kaveri- ja yhteistyötaitoihin sekä ryhmässä toimimiseen. (Tolonen 2020.)

Surakka on tarkastellut pro gradu -tutkielmassaan *Lasten tunnetaidot päiväkodissa* tunteiden nimeämistä, tunnistamista ja ymmärtämistä 5-vuotiaiden lasten päiväkotiryhmässä. Surakka havainnoi lapsiryhmän toimintaa päiväkodin arjessa ja keräsi aineistoa tutkielmaansa varten havainnoiden ja haastatellen lapsia. Lasten kanssa on hyödynnetty Tunnemuksuu ja Mututoukka -tunnetaito-ohjelmia. Tutkielman mukaan lapset tunnistavat perustunteita hyvin sekä pystyvät hahmottamaan tunteiden syy-seuraus-suhteita. Surakka näkee myös tunnetuokioiden vahvistaneen lapsen tunnetaitojen kehittymistä ja hallitsemista. (Surakka 2013.)

Mondin, Giovanellin ja Reynoldsin (2021) tutkimusartikkelissa *Fostering socio-emotional learning through early childhood programming* käydään läpi tieteellisiä tutkimuksia lasten sosioemotionaalisten taitojen oppimisen edistämiseksi varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksissa tuodaan esille, kuinka nykyaikana ollaan yhä kiinnostuneempia lasten sosioemotionaalisen oppimisen arvioinnista ja kehittamisestä. Varhaislapsuudessa taitoja on mahdollista oppia äärimmäisen nopeasti sekä ne ovat ainutlaatuisella tavalla muotoiltavissa ja hiottavissa. Nämä varhaislapsuudessa opitut taidot linkittyvät vahvasti tulevaisuudessa monella eri osa-alueella pärjäämiseen. Tämä englanninkielinen artikkeli tuo esille metodologisia kysymyksiä päiväkotikäisten lasten sosioemotionaalisten taitojen kehittymisen suhteen sekä tarkastelee eri varhaiskasvatusohjelmien merkityksiä kirjallisuuden pohjalta. Loppuyhteenvetona esille nostetaan tulevaisuuden suuntia tutkimuksen ja käytännön suhteen. Tutkimustuloksia käydään läpi kolmeen eri interventioon peilaten: yleisiin esikouluohjelmiin, monikomponenttisiin esikouluohjelmiin, sekä taitoihin perustuviin interventioihin. Taitoihin perustuva interventio linkittyy suoraan lapsen omiin kompetensseihin. Toteuttamistapana

voidaan hyödyntää monia eri menetelmiä, joita pystytään täydentämään kasvatajan ammatillisella osaamisella. Taitoihin perustuva interventio ei vaadi täysin uuden koulutusohjelman haltuun ottamista, vaan toteuttamistapa voi olla hyvinkin luovaa. Artikkelissa tuodaan ilmi, että tieteellisiä katsauksia pienten lasten taitoihin perustuvasta interventiosta on tehty vain pari, mutta tutkimustieto oli riittävää ja luotettavaa. Tutkimusten tulokset osoittavat taitoihin perustuvilla interventioilla olevan kohtalaisen suuri vaikutus lasten sosiaalisiin ja emotionaalisiin taitoihin. Tutkimustuloksista nousi esille myös se, että tehokkaammaksi katsottiin, jos näitä interventioita voitiin kohdistaa jollakin tasoa perheenjäseniin. Lopputuloksena nostetaan esille, että sosiaaliemotionaalisten taitojen tukeminen tulisikin yhä vahvemmin asettaa luku- ja laskutaitojen rinnalle tärkeäksi osaksi varhaiskasvatuksen opetussuunnitelmaa. (Mondi, Giovanelli & Reynolds, 2021.)

7 Opinnäytetyön lähtökohdat

7.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyön tarkoituksena oli lisätä tietoa tunne- ja kaveritaidoista päiväkodin henkilökunnalle sekä kehittää työmetodeja lasten kaveri- ja tunnetaitojen tukemiseksi. Tavoitteenamme oli tuottaa erilaisia työkaluja ja -menetelmiä päiväkodin arkeen. Tuotoksena syntyi päiväkodin käyttöön suunniteltu tunne- ja kaveritaito-opas, joka sisältää eri harjoitteita lapsiryhmän käyttöön.

Aihetta valitessamme kävimme yhteisen keskustelun toimeksiantajamme kanssa, jossa otimme huomioon myös heidän toiveensa ja tarpeensa työskentelyyn liittyen. Aluksi aikeenamme oli tehdä opinnäytetyö erityisen tuen piirissä olevien lasten kanssa työskentelystä. Päädyimme kuitenkin muuttamaan aihetta käydessämme uudemman keskustelun toimeksiantajamme kanssa. Aiheen rajaus tunne- ja kaveritaitoihin oli helppo, sillä olimme yhtä mieltä toimeksiantajan kanssa siitä, että yleisesti varhaiskasvatuksen ryhmässä ilmenevät haasteet ja jopa konfliktit johtuvat lasten puutteellisesta kyvystä havaita, ilmaista ja käsitellä

tunteita. Uusi aihe ja rajaus vastasi myös paremmin toimeksiantajamme tarpeita. Aiheen rajaus tunne- ja kaveritaitoihin vastasi paremmin myös meidän molempien omia mielenkiinnonkohteita varhaiskasvatukseen syventymistä ajatellen sekä mahdollistaa laajan ammatillisen kasvun.

7.2 Toimeksiantaja

Toimeksiantajamme opinnäytetyössämme toimi Juuan kunnan varhaiskasvatus. Juuan varhaiskasvatuksen piiristä kohderyhmäksemme valikoitui yksi päiväkotiryhmä. Opinnäytetyöprosessi sisälsi 3 käyntiä päiväkodilla, jolloin työskentelimme pääpainoisesti yhden päiväkotiryhmän kanssa, jonka nimeä emme mainitse tässä opinnäytetyössä yksityisyydensuojallisista syistä.

Juuan varhaiskasvatuksessa hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta sekä sen monipuolisesta ja laadukkaasta toiminnasta vastaavat varhaiskasvatuksen opettajat, varhaiskasvatuksen lastenhoitajat ja ryhmä- ja henkilökohtaiset avustajat. Päiväkodin toiminnassa pyrkimyksenä on mahdollisimman monipuolinen ja lasten ja heidän vanhempiensa toiveet huomioon ottava kasvatus. (Juuan kunta 2022.)

Juuan kunnan päiväkodeissa tarkoituksena on laatia toimintavuoden aikana jokaiselle lapselle henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma yhdessä varhaiskasvatuksen opettajan ja lapsen perheen kanssa. Lapselle voidaan myös tarpeen mukaan laatia varhaiskasvatussuunnitelma kolmiportaisen tuen mukaan, tehostetun tai erityisen tuen tukiosana. (Juuan kunta 2022.)

8 Opinnäytetyössä käytetyt menetelmät

8.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Michael Polanyin ajatusta mukaillen toiminnallisen opinnäytetyön ihanne on tieto, joka luodaan toiminnassa aktiivisesti mukana olevien kanssa. Hänen mukaansa yhdessä tehdessä ja eläessä alalla toimivien ihmisten henkilökohtainen tieto sekä käytännön tieto pääsevät parhaiten esille, ja esimerkiksi opinnäytetyössä tieto ei ole pelkästään opiskelijoiden tuottamaa, vaan yhdessä eri yksilöiden välillä yhdessä tuottamaa tietoa. Toiminnallinen opinnäytetyö sisältää ammatillisesti kentällä työskentelyä, kuten erilaisten toimintojen järjestämistä kohderyhmälle. Toiminnallisessa opinnäytetyössä tieto muodostuu jo aina valmiiksi omatun tiedon ja taidon päälle, ja tätä tietoa lähdetään syventämään ja kehittämään. Toiminnallisessa opinnäytetyössä tuotetaan aina jonkinlainen produkti, joka on parhaimmillaan saman tien käytettävissä ammattilaisten työskentelyssä. Tällaisia tuotteita voivat olla esimerkiksi erilaiset käytännön oppaat, oheispalveluiden tuottaminen, esitteet, markkinointisuunnitelmat tai tapahtumat. Tällaisia opinnäytetöitä opiskelijat eivät voi suorittaa yksin, vaan tulee heillä olla yhteistyökumppani, toimeksiantaja, jonka kanssa olla vuorovaikutuksessa opinnäytetyössä edetessä. Opinnäytetyön raportissa tulee kuvata tämän kyseisen tuotetun produktin tiedolliset ja taidolliset lähtökohdat, kertoa tulokset sekä perustella kaikki tulokset ja valinnat. (Vilka & Airaksinen 2004, 11–18.)

Valitsimme toiminnallisen opinnäytetyön työskentelymuodoksemme, sillä pidimme kumpikin konkreettista toimintaa helpommin lähestyttävänä ja koimme myös oppivamme paremmin tekemällä, kuin tutkimalla. Halusimme päästä myös luomaan konkreettisen tuotoksen, sillä koimme tämän rakentavan ammatillista osaamistamme varhaiskasvatuksen työskentällä, kun pääsimme itse suunnittelemaan sisältöä tuotokselle. Opinnäytetyömme toiminnallinen osuus toteutui työntekijöitä haastattelemalla, havainnoimalla päiväkodin lapsiryhmän toimintaa, ja suunnittelemalla sekä toteuttamalla lapsille erilaisia toimintatuokioita tunne- ja kaveritaitoharjoitteisiin pohjautuen.

8.2 Tiedonhankinnalliset menetelmät

Opinnäytetyössämme käytimme osallistuvan havainnoinnin menetelmää, jonka valitsimme menetelmäksi, jotta pääsisimme itse lähemmäs lapsia ja täten toimimaan konkreettisesti lasten kanssa.

Osallistuvan havainnoinnin juuret vievät aina 1920-luvulle asti, jolloin se on saavuttanut tutkijoiden yleisen tietouden Bronislaw Manilowskin luodessa tutkimuksen suuntaviivat. Havainnointi on yksi tieteellisen tutkimuksen perusmetodeja, jota hyödynnetään kerätäkseen havaintoja tutkimusta varten. Havainnointia suorittaessa on tärkeä muistaa, että havainnointi on täysin tietoista ja ennalta mietittyä tarkastelua, eikä vain asioiden ja ilmiöiden näkemistä (Vilkkä 2007, 89.) Havainnointi metodina on omimmillaan tutkimuksissa, joissa tarkoituksena on tutkia ihmisten toimintaa ja esimerkiksi vuorovaikutuksessa tapahtuvia asioita, joten sitä suositaan etenkin laadullista tutkimusta tehdessä. Laadullisessa tutkimuksessa havainnot suoritetaan yleensä siten, että havainnoija itse osallistuu jollakin tasolla kohderyhmän toimintaan. Esimerkiksi lapsia tarkkaillen havainnointi on oiva metodi saavuttaa tietoa sekä lapsiryhmän, että yksittäisten lapsen toiminnoista. Havainnointitapoja on luokiteltu sen mukaisesti, kuinka tutkija itse toimii havainnointitilanteessa; tarkkaileva havainnointi, osallistuva havainnointi, aktivoiva osallistuva havainnointi, kokemalla oppiminen ja piilohavainnointi. (Vilkkä 2007, 37–42.)

Hyödynsimme opinnäytetyömme prosessissa osallistuvaa havainnointia, sillä koimme sen soveltuvan parhaiten lapsiryhmän kanssa käytettäväksi. Kävimme päiväkodilla havainnoimassa ennen varsinaisen työstämisen aloittamista ryhmän kokonaisvaltaista toimintaa yhden varhaiskasvatuspäivän verran. Tämän jälkeen pidimme pienimuotoisia toimintatuokioita kokeillaksemme luomiamme työkaluja ja käytänteitä konkreettisesti lasten kanssa ja havainnoimme näiden onnistumista. Osittain havainnointimme ulottui myös aktivoivaan osallistuvaan havainnointiin.

Osallistuva havainnointi tapahtuu yleensä ennalta valitun teorian valossa ja itse tutkija osallistuu tavan nimen mukaisesti aktiivisesti toimintaan – tavoitteena ymmärtää ilmiöitä ja asioita, kun taas aktivoiva osallistuva havainnointi vaatii tiivistä yhteistyötä muuttumattoman ryhmän kanssa, jolloin ymmärtämisen lisäksi

pyritään muuttamaan mahdollisesti kohderyhmää tai sen toimintaa. (Vilkka 2007, 44–46.) Osallistuva havainnointi vaatii intensiivistä toimintaa ja erityistä uteliaisuutta tutkijalta, tarkoittaen aktiivista kuuntelemista, katselua ja keskustelua yhdessä havainnoitava ryhmän kanssa (Ruoppila, Hujala, Karila, Kinon, Niiranen, Ojala 1999, 223).

Lapsiystävällinen lähestymistapa ja etiikasta huolehtiminen on lapsia tutkittaessa ja havainnoidessa tärkeimmässä roolissa. Lapsiystävällisyys tutkimuksen suorittamisen näkökulmasta tarkoittaa sitä, että aineistonhankinnan ja muiden työvaiheiden toimintatavat linkitetään lapsen kehitystasoon ja yksilöllisiin tarpeisiin. Tutkimukseen osallistuminen tulisi olla lapselle arkipäiväistä ja mielekästä. Lasten kanssa työskennellessä on erityisen tärkeää, että lapsi saa vapaasti itsekin havainnoida tutkijaa ja tulla tutuksi tämän kanssa. Elekieli ja nonverbaali viestintä on isommassa roolissa, kuin puhe, silloin kun työskennellään pienten lasten kanssa. (Aarnos 2018, 175.)

Lapsiryhmän havainnointiin tulee aina valmistautua huolellisesti ja perehtyä etukäteen teorian, keskustelujen ja mahdollisten alkuhavaintojen valossa aiheeseen, josta myöhemmin halutaan kerryttää aineistoa. Havainnoinnin tueksi olisi hyvä muodostaa havainnointirunko, jotta havainnot keskittyvät olennaisiin seikoihin tutkimuksen kannalta. Havainnointi aloitetaan yleisesti koko ryhmän havainnoinnista peilaten tutkittaviin komponentteihin – jonka jälkeen voidaan pikkuhiljaa siirtää havainnointia mahdollisesti yksittäisiin lapsiin. Tällöin havainnoija on jo lapsiryhmälle itselleen tullut tutuksi, jolloin havainnoitavat lapset eivät enää häiriinny niin paljoa työskentelystä. Kahden tutkijan välinen reflektointi ja keskustelu auttaa tutkimusprosessissa eteenpäin ja esimerkiksi valokuvat ovat oiva työkalu muistin palauttamiseksi aiemmin tehdyistä havainnoista. (Aarnos 2018, 176–177.)

Havainnoimme lasten keskinäistä vuorovaikutusta, jotta pääsimme syvemmin kiinni ryhmädynamiikkaan sekä lasten välisiin vertaissuhteisiin. Lasten välillä tapahtuvaan vuorovaikutukseen keskittyminen ja konkreettisten havaintojen muodostaminen ovat taitoja, jotka vaativat taitoa kyetä katsomaan tilannetta sillä tavoin, ettei tulkitse liikaa (Lautamo & Laaksonen 2018, 15). Tarkkailimme lapsia

päiväkodin normaalissa arjessa, painottaen vapaata leikkiä ja ulkoilutilanteita, mutta tarkkailimme myös ohjattuja tuokioita. Lapsen havainnointi tulee suorittaa oloissa ja tilanteissa, jotka ovat lapselle itselleen tärkeitä eikä vapaassa havainnointitilanteessa lasta tule ohjailta valitsemaan tiettyä leikkikaveria tai tämän käytöksessään ja tekemisissään (Lautamo & Laaksonen 2018, 15). Kaveritaitojen osalta tarkastelimme jokaista kaveritaitojen osa-alueita, eli: ryhmässä toimimisen taitoja, vuorovaikutuksen ylläpitämisen ja vertaisten tukemisen taitoja, vuorovaikutukseen liittymisen taitoja sekä toisten huomioon ottamisen taitoja. Tarkastelimme myös ryhmän sisäistä ryhmädynamiikkaa.

Hyödynsimme havainnoinnin apuvälineenä myös kenttätyöpäiväkirjaa, johon kirjasimme havaintoja ja muistiinpanoja päiväkodilla suorittamistamme havainnointikäynneistä. Kenttätyöpäiväkirjaan tutkija kasaa yksityiskohtaisesti keräämiään havaintojaan sekä tuntemuksiaan välittömästi havainnoidessaan ja on täten oleellinen osa tutkimusprosessia (Vilka 2007, 100). Havainnoista tulkintaan pääsimme itsellemme esittämien kysymysten; *mitä, miten ja miksi* kautta. Havainnoinnin ollessa tutkimuksen päätyökalu, on taustateoria suuressa roolissa ja havaintoja tulee tarkastella kriittisesti – eikä yksittäisen henkilön tehdyt havainnot ole yleistettävissä.

Tutkimushaastattelu, voidaan sanoa myös tässä merkityksessä teemahaastattelu, rakennetaan hyvin samoin keinoin ja samoja kasvokkaista keskustelua koskeviin oletuksiin ja tapoihin nojaten (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 22). Teemahaastattelussa tutkija on jo ennakkoon valinnut ja suunnitellut teemat, joiden ympärille keskustelua rakennetaan (Kananen 2015, 145). Oli kyseessä minkälainen tahansa keskustelu, koostuu se tulkinnoista, oletuksista, ymmärtämisen näyttämisestä ja kysymyksistä. Toisin kuin normaali arkinen keskustelu, on tutkimushaastattelulla tietty taka-ajatus ja tarkoitus. Haastattelija on tietämätön osapuoli ja haastattelulla haluttava saatava tieto on haastateltavalla. Aloite haastattelulle on tullut tutkijan eli haastattelijan puolelta ja tämä ohjaakin keskustelua haluamaansa suuntaan ja puheenaiheisiin. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 22–24.) Haastattelu on todella joustava menetelmä, sillä haastattelija kykenee samalla sekä opastamaan haastateltavaa, että tarvittaessa luomaan helpostikin uusia kysymyksiä saadakseen aiheesta lisäinformaatiota. Joissakin

tapauksissa haastattelu ei kuitenkaan ole ihanteellisin keino kerätä aineistoa, vaan on parempi suorittaa kysely. (Kananen 2015, 143.)

Ryhmäkeskustelu tässä opinnäytetyön merkityksessä oli järjestetty keskustelu, jossa päiväkodin henkilökunta keskusteli kanssamme ennalta tiedossa olevasta aiheesta. Aiheeksi olimme valikoineet lapsiryhmästä keskustelun sekä heidän tarpeidensa ja mielenkiinnonkohteidensa läpikäymisen. Kartoitimme keskustellessamme toiminnallemme tavoitteita sekä toiveita. Keskustelun pohjalta rakensimme perustan työskentelyllemme.

Ryhmähaastattelu ja ryhmäkeskustelu eroavat toisistaan oleellisesti keskustelun luonteessa, jolloin haastattelussa keskustelun vetäjä esittää kysymyksiä vuoron perään yksilöille, kun taas keskustelu soljuu eteenpäin teeman ympärillä vapaasti ja jokaisen osallistujan välillä luontevasti – toki tällöinkin vetäjällä on vastuu keskustelun etenemisestä erilaisten virikkeiden tai kysymysten siivittämänä. Ryhmäkeskustelun tarkoituksena on, että ryhmän vuorovaikutus tuottaisi tutkijalle tietoa, jota hyödyntää tutkimuksensa eteenpäin viemisessä. (Valtonen 2005, 223–224.)

8.3 Osallistamisen menetelmät

Osallistavat menetelmät tarkoittavat käytännössä erilaisia harjoituksia tai työkaluja, joiden avulla voidaan ohjata keskustelu- ja suunnittelutilannetta. Osallistavissa menetelmissä on olennaisena asiana antaa mahdollisuuksia ilmaisemiseen ja osallistumiseen muullakin tavoin kuin ainoastaan puhumalla. Ennen toiminnan aloittamista on tärkeää, että osallistujille pohjustetaan, miksi näin toimitaan tai käytetään jotakin tiettyä menetelmää. Tarkoituksena voi esimerkiksi olla auttaa ryhmää tutustumaan toisiinsa, keskittymään johonkin asiaan, luomaan luovaa ilmapiiriä tai saada oppimaan itselle uusia näkökulmia. Kun toimintavaihe on ohi, niin sen jälkeen harjoitus puretaan, jolloin käydään esimerkiksi läpi sitä, mitä tuntemuksia se herätti ryhmän jäsenissä, mitä se mahdollisesti opetti tai mikä harjoituksessa ei toiminut. Harjoituksen purkamisvaiheen tarkoituksena on käydä läpi ja harjoitella avointa puhumista sekä kriittistä pohdintaa

kokemusta kohtaan, jonka avulla arvioinnin merkitys tulee alustan alkaen selväksi. (Kansan Sivistystyön Liitto & KSL-opintokeskus 2017, 6.)

Ryhmätyöskentelyssä osallistujat ovat joko pareittain tai ryhmissä ja se voi olla heille hyvin antoisaa. Ryhmätyöskentelyn avulla on mahdollista oppia muilta ryhmän jäseniltä sekä saada samalla myös heiltä palautetta omasta oppimisesta ja osaamisesta. Oppivassa yhteisössä jokaiselta ryhmän jäseneltä löytyy omat vahvuudet, tiedot ja taidot, joita tuodaan ryhmässä käyttöön ja tietoon muille. Ryhmässä myös jokainen henkilö on yksilö, jolloin hänellä on oikeus osallistua ryhmän toimintoon hänen haluamallaan tavalla. On tärkeää, että ohjaaja miettii yhdessä osallistujien kanssa alussa, millä mahdollisilla tavoilla ryhmän sisällä annetaan palautetta. (Kansan Sivistystyön Liitto & KSL-opintokeskus 2017, 8.)

On tärkeää muistaa kysyä lapselta itseltään tämän omia näkemyksiä taidoistaan, mahdollisista haastaviksi koetuista asioista ja mielenkiinnonkohteista. Tällainen lapsen oma reflektio tuo esille lapsen omaa subjektiivista näkemystä asioihin, joita voitaisiin lähteä työstämään. (Lautamo & Laaksonen 2018, 13.)

Ohjaamamme ryhmä oli toiminut yhdessä jo useamman kuukauden, joten ohjaajina pystyimme keskittymään täysin ryhmän vetämiseen kiinnittämättä juuri huomiota tutustumiseen. Luonnollisesti esittelimme itsemme ja kävimme lasten kanssa yhden luovan tutustumisharjoitteen, jotta yhteinen työskentely olisi helpompaa aloittaa. Ryhmän kanssa työskentelyn tarkoituksena oli tunne- ja kaveritaitoharjoitteiden tekeminen ja haltuun ottaminen. Halusimme työskentelylämme myös selvittää, mitä valmiuksia lapset jo ennalta omasivat näistä kahdesta ohjaavasta teemasta. Ryhmämme koostui noin kuudesta lapsesta ja ryhmän ohjaajina meillä oli vastuu jokaisen lapsen osallistumisen mahdollistamisesta. Ohjaajina meidän tuli ottaa huomioon jokaisen lapsen yksilöllisyys. On luonnollista, että toinen lapsi saattaa olla rohkeampi, kuin toinen. Lapsen kehitys on myös hyvin yksilöllistä, joten jokainen lapsi ei ole samalla viivalla myöskään tunnetaitojen hallitsemisen suhteen. Otimme huomioon nämä seikat ja pyrimme mahdollistamaan jokaiselle lapselle oman luonnollisen tapansa osallistua

toimintaan. Tuokioiden lopuksi keräsimme lapsilta mielipiteitä toiminnasta erilaisia arviointimetoja hyödyntäen.

8.4 Arvioinnin menetelmät

Arvioinnin tarkoitus on olla apuvälineenä tukemassa päätöksentekoa ja havaitsemaan kehitettäviä piirteitä. Tämä perustuu arvion antamiseen, mikä tarkoittaa sitä, että arvioinnissa on aina läsnä kysymykset, mikä on hyvää tai oikeaa, väärää tai pahaa. Arvioinnissa on aina vähintäänkin yksi kohde sekä arvioija, mutta kuitenkin useissa tapauksissa on tilaaja, joka maksaa arvioinnin tekemiseen liittyvät kulut ja on tämän takia tärkeä vallankäyttäjä. Tarvitaan yleisö, joka voi hyödyntää sekä käyttää tuloksia, jos ne ovat hankittu pätevästi. Arviointiin liittyy useita sidosryhmiä, jotka valvovat heidän omia etujansa. Valitut kriteerit sekä arviointitietoon valitut keruumenetelmät ovat tärkeä osa arviointiin liittyvien erilaisten vertailujen sekä rinnakkaistamisten onnistumiseksi sillä tavoin, että niihin voidaan luottaa. (Atjonen 2021, 18.) Opetus- ja kasvatusalalla osoitetaan nykyään runsasta kiinnostusta ”uusien pehmeiden” arviointimenetelmiä kohtaan, eli käytetään paljon esimerkiksi osallistavaa, autenttista ja kehittävä arviointia. Juuri esimerkiksi osallistavaa dialogista arviointia suositetaan ja tarvitaan kasvatustieteen arviointia suorittaessa, sillä yhteisenä tavoitteena on toiminnan kehittäminen, eikä ainoastaan tiedon kerääminen. (Atjonen 2007, 105–107.)

Olimme suunnitelleet käyvämmä päiväkodilla kolmesta viiteen kertaan vetämässä pienryhmäohjausta lapsille ja testasimme käytännössä menetelmiä, joita olimme suunnitelleet oppaaseen käytettäväksi. Jouduimme Covid -19 pandemian takia supistamaan päiväkotivierailumme kolmeen kertaan. Menetelmien ja työvälineiden käytännössä testaaminen auttoi meitä havaitsemaan, mitä niissä voisi kehittää ja kuinka ne konkreettisesti toimivat juuri erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa. Tällöin meidän oli myös helpompi reflektoida omaa toimintaamme ja sen vaikutusta tuokioihin. Myös yksilöllisiä kohdennuksia, vaikka oppaamme ei ole henkilökohtainen, oli helpompi lähteä ideoimaan, kun huomasi, kuinka harjoitteet lasten kanssa sujuvat. Kun ohjasimme lapsiryhmiä, pystyimme itse arvioimaan toimintaa ja pystyimme hyödyntämään myös päiväkodin

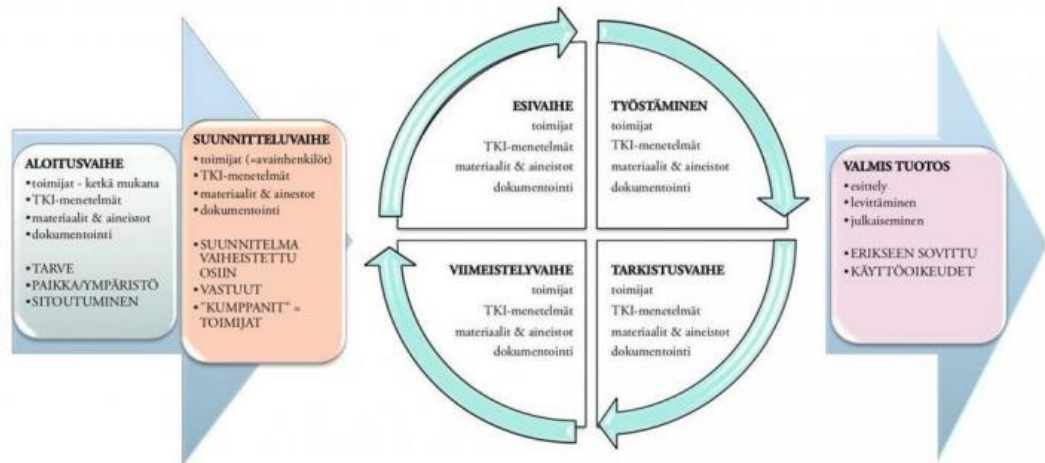
henkilökuntaa toiminnan arvioinnissa. Käytimme havainnoinnin ja arvioinnin apuvälineenä havainnointirunkoa (liite 2). Käytimme myös lapsille kohdennettuja arviointimenetelmiä, kuten esimerkiksi hymiölappu ja janaäänestystä, jotta saimme suoran palautteen toiminnan mielekkyydestä lasten näkökulmasta.

Janaäänestyksessä kyse on siitä, että lattialle teipataan jana, jonka päälle lapset mahtuvat seisomaan. Janan päät kuvaavat ”erittäin hyvää – erittäin huonoa” ja puolivälissä on perinteinen ”en osaa sanoa” -vaihtoehto. Janalle asetutaan esitettyjen kysymysten perusteella siihen kohtaan, mikä kuvaa vastaajan mieliä pidettä parhaiten. (Toimeksi 2021.)

9 Opinnäytetyötä ohjaava malli

Päädyimme Kari Salosen konstruktivistiseen malliin (kuvio 1), sillä opinnäytetyömme eli jatkuvasti työskennellessämme varhaiskasvatusympäristössä henkilökunnan sekä lasten kanssa. Tämän takia koimme, että työmme ei tule etenevän täysin lineaarisesti, vaan meidän tulee jatkuvasti kyetä huomioimaan ympärillä tapahtuvia asioita, sekä pysähtyä refleктоimaan, miten pääsisimme vielä parempaan lopputulokseen. Joskus myös etukäteen valmiiksi suunniteltuja asioita on todennäköisesti muokattava kohdistetummaksi juuri kyseisiä lapsiryhmiä ajatellen.

Konstruktivistinen malli sisältää ajatuksen huolellisesta suunnittelutyöstä, työn vaihteistamisesta, oppimisesta koko prosessin ajan, osallisuudesta, tutkimuksellisesta kehittämisotteesta sekä monipuolisesta menetelmäosaamisesta. Suurin ero lineaariseen malliin, joka etenee suoraviivaisesti vaiheesta vaiheeseen, tulee siinä, että konstruktivistisessä mallissa refleктоidaan, eli arvioidaan, toimintaa koko prosessin ajan ottaen huomioon inhimilliset seikat. Käytännössä tällainen tarkoittaa sitä, että pysähdytään asioiden äärelle ja pohditaan yhdessä prosessissa osallisten kanssa keskustellen, kuinka seuraavaksi edetään. Myös konstruktivistisessä mallissa edetään vaihe vaiheelta, vaikkakin jatkuvasti tilanteen mukaisesti vaiheita muokaten. (Salonen 2013, 15–20.)

Kuvio 1. Kari Salosen konstruktivistinen malli (2013.)

10 Opinnäytetyön prosessi

10.1 Aloitus- ja suunnitteluvaihe

Prosessien vaiheistus opinnäytetyössä kulkee Kari Salosen konstruktivistisen mallin mukaisesti. Aloitusvaihe on vaihe, joka aloittaa koko prosessin. Tällöin esille on tullut tarve, miksi prosessia aletaan suunnittelemaan, alustava kehitystehtävä on selvillä ja toimintaympäristö, missä toimintaa aletaan toteuttamaan, on selvillä. (Salonen 2013, 17.) Oman opinnäytetyömme aloitusvaiheessa kävimme läpi yhdessä toimeksiantajamme Juuan varhaiskasvatuksen työntekijöiden kanssa heidän tarpeitaan opinnäytetyötä ajatellen ja näiden keskustelujen kautta päädyimme yhteisymmärryksessä aiheeseemme. Aiheemme muokautui hieman työn alkuvaiheessa, mutta tämä muutos palveli sekä meitä, että toimeksiantajaa.

Kun aloitusvaihe on käyty läpi, siirtyy prosessi suunnitteluvaiheeseen, joka sisältää muun muassa tavoitteet, ympäristön, toimijat, tiedonhankinnan menetelmät, dokumentoinnin menetelmät. Suunnitteluvaihe on rinnastettavissa opinnäytetyön suunnitelman työstämiseen. (Salonen, 2013, 17.) Suunnitteluvaiheessa työstimme opinnäytetyön suunnitelmaa melko itsenäisesti hyödyntäen opettajien tarjoamia ohjauksia. Suunnitelmaan koostimme kattavan teoriatiedon ja pohdimme aikataulutusta opinnäytetyöllemme. Mietimme myös yhteiset tavoitteet opinnäytetyötä ajatellen. Suunnitelman valmistuttua lähetimme valmiin suunnitelman toimeksiantajalle ja teimme toimeksiantosopimukset sekä haimme tutkimusluvan (liite 3).

10.2 Esivaihe

Esivaihe eli kentälle siirtymisen vaihe käynnistää varsinaisen toimintavaiheen opinnäytetyötä ajatellen. Esivaiheessa siirrytään konkreettisesti ympäristöön, jossa toimintaa tullaan toteuttamaan ja luodaan suunnitelmia yhdessä toimijoiden kanssa. (Salonen 2013, 17.)

Ennen ensimmäistä vierailuamme olimme lähettäneet sähköpostilla päiväkodin henkilökunnalle lupalomakkeet (liite 4), jotka olivat suunnattu lasten vanhemmille. Lupalomakkeessa oli informaatiota lasten vanhemmille opinnäytetyöstämme ja lomake siitä, saako heidän lapsensa osallistua opinnäytetyöhömmen. Esivaiheeksi katsoimme kuuluvan ensimmäisen havainnointikerran, jonka perusteella sittemmin pääsimme kehittämään erilaisia menetelmiä ja toimintamalleja lasten kanssa työskentelyyn. Suunnittelimme päiväkodille havainnointikäynnin perjantaille 18.3.2022. Havainnointia helpottaaksemme olimme luoneet yhdessä havainnointirungon (kuva 1), joka sisälsi eri osa-alueilta apukysymyksiä.

Havainnoimme pienryhmäksi jaettua lapsiryhmää, jossa oli kuusi lasta. Meidän tarkoituksenamme oli havainnoida lasten välillä olevaa vuorovaikutusta, keskinäistä kommunikointia, kaverisuhteita sekä niissä mahdollisesti näkyviä rooleja. Suunnitelmanamme oli havainnoida pienryhmää ulkopuolisina havainnoijina niin, että emme tule olemaan osana lasten välistä vapaata leikkiä.

Pienryhmästämmme lapset jakautuivat vielä leikkutilassa kahteen lapsiryhmään, jossa he leikkivät keskenänsä. Pystyimme nopeasti havaitsemaan lapsiryhmästä, että leikkutilanteessa löytyi muutama lapsi, jotka halusivat ohjata ja päättää leikin kulusta, jolloin muut lapset tekivät niin, kuin toinen oli päättänyt. Muutama lapsista yritti ehdottaa leikkiin lisää ideoita, mutta leikkiä ohjaava lapsi kuitenkin antoi kieltävän vastauksen ideoihin. Tilanteessa myös pystyi huomamaan sen, että osa lapsista seurasi leikkiä mielenkiinnolla sivusta, mutta ei kuitenkaan uskaltanut liittyä leikkiin mukaan.

Havainnointirunko 18.3.2022

Millainen ryhmä on?

Millaisia tilanteita ryhmän kanssa olisi hyvä työstää?

Onko jotain keinoja, miten toimitaan lasten välille syntyneissä ristiriitatilanteissa, kuten joku jää ulkopuolelle jne

Mitkä tilanteet tuo haasteita kaveripiireissä?

Ulkoilu

- Onko kaikilla joku, jonka kanssa leikkiä?
- Leikkivätkö lapset yhtenä / parina isompana porukkana vai pienempinä porukoina?
- Onko selkeitä kaveriporukoita?
- Jääkö joku leikkien ulkopuolelle?
- Ilmaantuuko selkeitä konflikteja, millaisia?

Siirtymätilanteet

- Osataanko odottaa omaa vuoroaan?
- Näkyykö muiden esimerkiksi muiden tönimistä?

Vapaa leikki

- Osataanko muita pyytää / ottaa leikkiin mukaan?
- Millaisia leikkiporukoita lapsilla on? Leikkivätkö lapset aina samojen kavereiden kanssa?
- Millaisia mahdollisia haasteita leikeissä / vuorovaikutuksessa ilmenee?

Apukysymykset

- Jakaako kasvattajat lapset satunnaisiin leikkiryhmiin vai saavatko lapset itse valita, kenen kanssa leikkivät?
- Huomioivatko lapset toisiansa?
- Millä tavoin kasvattajat toimivat mahdollisissa ristiriitatilanteissa lasten kanssa? Millä tavoin kasvattajat ottavat lasten mielipiteet huomioon leikkiryhmiin jaettaessa?

Kuva 1. Havainnointirunko.

Havainnointirunkoon luotujen kysymyksien perusteella saimme kokonaisvaltaista kuvaa ryhmän toiminnasta ja rakenteesta. Havainnointirunko mahdollisti muun muassa yksityiskohtaisemman tarkastelun ryhmän kaverisuhteista ja lasten välisestä vuorovaikutuksesta. Saimme dataa jo muodostuneista pienryhmistä sekä näiden valtasuhteista, jonka pohjalta pienryhmätoimintaa oli

helpompi lähteä suunnittelemaan. Havainnointirunko mahdollisti myös haasteiden ja ristiriitatilanteiden tarkastelun ja pystyimme erottelemaan helpommin, missä tilanteissa tällaisia haasteita ilmeni. Havainnointirunko oli oleellinen menetelmä työskentelymme eteenpäin viemisessä.

10.3 Työstövaihe

Kentälle siirtymisen vaiheesta siirrytään työstövaiheeseen, joka on toiseksi merkittävin prosessissa heti suunnitteluvaiheen jälkeen. Tässä vaiheessa työstetään jopa päivittäin tuotosta minkä eteen kaikki aiemmat vaiheet on toteutettu. (Salonen 2013, 18.) Opinnäytetyömme työstövaiheeseen kuului tunne- ja kaveritaitotuokioiden suunnitteleminen, menetelmäkansion tuottaminen ja opinnäytetyöhön liittyvän raportin kirjoittaminen. Tunne- ja kaveritaitotuokioiden suunnittelamisen aloitimme siitä, että tutkimme jo valmiiksi olevia harjoituksia ja mietimme menetelmiä, joita olemme jo itse käyttäneet aikaisemmin varhaiskasvatuksessa. Valitsimme useamman harjoituksen yhteiseen tiedostoomme, josta karsimme havainnointikerran jälkeen lapsiryhmälle sopivimmat harjoitteet. Materiaaleja etsimme Viitottu rakkaus- ja Värinautit -internet sivustoilta. Etsimme ideoita myös muilta internet sivuilta, mutta emme hyödyntäneet niitä. Huomioimme harjoituksia valitessamme ja suunnitellessamme lasten väliset vuorovaikutussuhteet sekä heidän taitonsa. Otimme huomioon myös suunnittelemiemme tuokioiden toimivuuden lapsiryhmässämme, sillä tiesimme, että kaikki lapset eivät välttämättä innostu niistä. Harjoitteet käydään läpi seuraavassa vaiheessa.

Menetelmäkansioon halusimme ottaa sellaisia menetelmiä ja harjoitteita, joista lapsiryhmälle olisi eniten hyötyä. Keskustellessamme päiväkodin varhaiskasvatuksen henkilökunnan kanssa, josta eniten esiin nousi toiveet tunne- ja kaveritaitojen menetelmiin. Saimme kuulla myös keskustelun aikana heidän kokemukseensa siitä, miten tunne- ja kaveritaidot näkyvät päiväkodin arjessa. Haasteita lasten välillä tuottaa se, että kaikkia lapsia ei oteta mukaan leikkeihin, jolloin tunnepuolen haasteet nousevat esille. Näiden havaintojen ja keskustelujen

pohjalta halusimme koota tunne- ja kaveritaitoja varten kattavan menetelmäkansion lapsiryhmän tarpeita vastaavaksi.

10.4 Tarkistusvaihe

Yksi viimeisimmistä vaiheista on tarkistusvaihe, vaikka sen katsotaankin sisältyvän jokaiseen osioon arvioinnin merkeissä. Tarkistusvaiheessa tuotosta ja toimintaa arvioidaan kriittisesti, jotta nähtäisiin, voidaanko siirtyä viimeistelyvaiheeseen vai vieläkö tulee palata takaisin työstövaiheeseen. (Salonen 2013, 18.)

Meidän opinnäytetyössämme tarkistusvaiheeseen sisältyi päiväkodille suunnittelemaamme ja pitämämme ohjauskerrat, joilla testasimme käytännössä suunnittelemaamme harjoitteita yhdessä kohderyhmän kanssa. Olimme suunnitelleet toimintatuokiot pienryhmässä pidettäväksi, ja lopulta meillä olikin vain yksi sama pienryhmä, jonka kanssa ohjauskerrat kävimme. Päädyimme ohjaamaan vain yhtä pienempää ryhmää, koska halusimme saada juuri tälle ryhmälle kohdennetun vastaukset työtämme ohjaaviin kysymyksiin: *mitä, miten ja miksi*. Kysymyksien reflektointi ryhmälle kohdennetusti ohjasi työtämme eteenpäin ja mahdollisti lapsiryhmän tarpeita ja mielenkiinnonkohteita vastaavan toiminnan suunnittelun. Pienryhmän lapset kohdatessamme saimme hyvää dataa, miten tuttuja tunnetaidot olivat heille, oliko menetelmämme kiinnostavia ja miten voisimme menetelmiä mahdollisesti jalostaa.

Ensimmäisellä ohjauskerralla toimintaan osallistui kuusi lasta. Ensimmäisen ohjauskerran tarkoituksena oli saada selville mitä lapset jo osasivat. Eli konkreettisesti kartoitimme, kuinka tuttuja tunteet olivat ennestään ja miten he niitä tunnistavat. Ohjauskerran aloitimme esittäytymiskierroksella, jonka toteutimme niin, että jokainen lapsi sai tulla valitsemaan itselleen mieluisan tarran ja liimaamaan sen yhteiselle A4-paperille, joka sittemmin jäi heille muistoksi ryhmään. A4:lle kirjoitettiin kunkin tarran viereen myös lasten nimet. Virittäydyimme tunnemaailmaan kirjoittamalla sadun (kuva 2), kautta. Satu kertoi Simo ja Siiri Siillistä), jotka olivat ohjauskerralla myös fyysisesti mukana. Kirjoittamalla sadun pohjalta viritimme yhteistä keskustelua tunteista ja tunnemaailmasta lasten kanssa. Pohdimme ennen ohjauskertaa kysymystä: miksi juuri satu? Etsimme hieman

teoriaa vahvistaaksemme toiminnan tarkoituksenmukaisuutta ja löysimmekin perusteen toteutukselle. Koska sadut ovat erillään lapsen oman elämän tapahtumista, on satujen kautta lapsen helpompi tutkia tunteita, miettiä mistä tunteet johtuvat ja olisivatko sadun hahmot voineet toimia toisin tietyssä tilanteessa (Marjamäki, Kosonen, Törrönen & Hannukkala 2016, 15). Tämän, ja ennen kaikkea omien kokemuksiemme kautta, päädyimme valitsemaan sadun jokaisen ohjauksen aiheeseen virittäväksi toiminnaksi. Sadun puoleen väliin ja loppuun olimme sijoittaneet muutaman lämmittelykysymyksen lapsille, joiden pohjalta loimme keskustelua lasten kanssa sadun tunnemaailmasta. Pohdinta ja keskustelu onnistuikin oikein mainiosti lasten toimesta, joten saimme vastauksen kysymykseemme: *kuinka hyvin lapset tunnistavat jo ennalta tunteita.*

Tänään pääsette tutustumaan Siiri Siiliin, Simo Siiliin.

"Näettekö Simoa ja Siiriä missään...?" "Sanokaas heille moi, jos he uskaltaisivat tulla esiin"

Siiri Siili ja Simo Siili ovat sisaruksia. Heillä molemmilla on syntymäpäivät tällä viikolla, he ovat kaksosia.

"Tunnettekos te ketään kaksosia?"

Siiri ja Simo täyttävät kahdeksan vuotta.

"Minkäs ikäisiä te olette?"

Siilit on odottanut syntymäpäiväjuhliansa jo moooooonta viikkoa. Siirin ja Simon äiti on käynyt ostamassa juhliin herkkuja ja leiponut ison kakun. Siiri Siili on todella iloinen siitä, että äiti on ostanut synttäreille myös vaaleanpunaisia lautasia. Simo sen sijaan vihaa vaaleanpunaisia lautasia. Siiri Siili juoksee iloisena uusien kertakäyttölautasten kanssa Simo Siilin huoneeseen: *katso katso, kuinka hienoja lautasia äiti on ostanut!!* Simon ja Siirin välille syntyy riita väärän värisistä lautasista ja Simo vie vaaleanpunaiset pahvilautaset Siirin kädestä ja REPII ne. Siiriä alkaa surettamaan ja hän purskahtaa isoon itkuun ja juoksee äitinsä luo keittiöön...

Mitä tunteita löysitte tarinasta?

Miksi Simo Siili suuttui?

Miksi Siiriä itketti?

Hetkeä myöhemmin äiti Siili tulee itkävän Siirin kanssa Simon huoneeseen, ja kysyy Simolta, miksi ihmeessä tämä repi Siirin lautaset. *"Mä vihaan vaaleanpunaista!!!"* Simo karjuu. *"Olen niiliiin vihainen, että muutan punaiseksi!!!"* Äiti Siili kertoo Simolle, että on nyt itekin vähän surullinen tapahtuneesta, ja kysyy, miksi Simo oli niin ilkeä Siirille ja pyytää Simoa tulemaan keittiöön. Keittiöön astuessa Simo näkee pöydällä vaaleansiniset lautaset, aivan kuten Simo oli toivonut. Simon huulille leviää saman tien iso ja leveä hymy. Äiti selittää, että hän ajatteli, että Siirin kaverit voisivat saada vaaleanpunaiset lautaset ja Simon kaverit vaaleansiniset. Simo pyytää Siiriltä anteeksi *"Anteeksi Siiri, että revin sun lautaset..."* ja haluaa Siiriä. *"Saat käyttää minun lautasiani, jos haluat".*

Miten Siilit saivat ratkaistua riidan?

Kuva 2. Tarina Siileistä ja kysymykset.

Sadun ja sen pohjalta virittyneen keskustelun jälkeen siirryimme tunnekortteihin, joissa oli kuvat tunteista, sekä kysymyksiä näihin tunteisiin liittyen (kuva 4). Lapset tunnistivat kuvista oikein hyvin tunteet, ja keskustelua syntyi ennakko-

odotuksiin nähden jopa enemmänkin. Lapset osasivat hienosti kuvata käsillään missä esimerkiksi suru tuntuu ja kertoa, kuinka omaa surua ja toisen surua voi helpottaa. Ohjauskerran päätimme äänestykseen, jossa lapset saivat mennä joko hymynaama, vakava naama tai surunaama -lapun luokse sen mukaan, mitä mieltä toiminnasta olivat. Lapset pääsivät näin antamaan palautteensa ohjauskerrasta, ja äänestys antoi meille dataa siitä, kuinka olimme lasten mielestä onnistuneet.

Kuva 4. Tunnejulisteet, joita käytimme keskustelun virittäjänä (Värinautit 2022.)

Ensimmäisen ohjaukerran jälkeen refleктоimme omaa toimintaamme ohjaajina, sekä sitä, miten lapset olivat toimintaan osallistuneet. Olimme saaneet riittävästi dataa lasten omaamista tunnetaidoista ja siitä, kuinka he toimivat osana kyseisestä ryhmästä. Pohdimme yhtä ydinkysymystä, jonka olimme valinneet työtämme ohjaamaan: *miten*. Halusimme luoda jotain luovaa ja uutta, miten viedä

tunnetaitoharjoituksia tästä seuraavalle tasolle. Pohdimme, miten saisimme harjoitteista juuri tälle lapsiryhmälle soveltuvia ja mielekkäitä. Päädyimme siihen, että ainakin tarinan sisällyttäisimme seuraavaankin ohjaukseen.

Toisella ohjauksella virittäydyimme siis lasten kanssa tunteiden maailmaan itse kirjoittamamme Simo ja Siiri Siilin tarinan (kuva 5) kautta. Tarinan sekaan oli jälleen sijoitettu lämmittelykysymyksiä, joita lapset saivat tarinan lomassa pohtia. Tarinan jälkeen hyödynsimme kaveritaidot -lappua (kuva 6), jonka avulla esitimme lapsille kysymyksiä kaveritaitoja koskien. Halusimme kartoittaa lasten omia mielipiteitä sekä heidän omista että ryhmän taidoista. Päättävöitteenamme oli tuoda lasten oma ääni kuuluviin. Lapset osasivat kertoa omista taidoistaan lohduttaa kaveria, pyytää kaverilta anteeksi tai pyytää toista leikkimään. Ryhmän ulkopuolelle jättämistä ei keskustelun mukaan lapsiryhmässä lasten kertomana ole. Keskustelutehtävien jälkeen siirryimme kaverimaalaukseen. Olimme päätyneet harjoitteeseen kartoittaaksemme lasten pareina toimimisen taitoja. Jaoimme lapset pareihin, joiden kanssa he eivät tavanomaisesti leikkisi. Tämä antoi tarkastelulle hieman erilaisen perspektiivin, sillä tiesimme jo ennalta vapaan leikin havainnoinnin perusteella tyypilliset toimintamallit tiettyjen parien ja ryhmien suhteen. Havainnoinnin perusteella pystyimme pohtimaan, tarvitseeko ryhmä tukea parityöskentelyn tukemisessa. Maalausta toteutettiin ensiksi surullisen musiikin tahtiin ja sitten iloisen musiikin tahtiin. Musiikin vaihtojen välissä lapset saivat kertoa maalauksistaan: mitä ne sisältävät ja mitä tunteita musiikki herätti lapsissa. Joidenkin parien maalauksista oli selkeästi havaittavissa tunne, minkä mukaan maalausta maalattiin. Kaikilla pareista musiikin vaikutus ei kuitenkaan niin selkeästi näkynyt. Viimeistelimme ohjaukserran tälläkin kertaa osallistavaan äänestykseen, jossa lapset saivat hymynaamalapuilla ilmaista mitä mieltä toiminnan eri osa-alueista olivat. Jätimme nämä hymynaamalaput päiväkodille jatkokäyttöä varten. Ohjaukserran lopetimme kiittäen lapsiryhmää sekä kerroimme, että tämä oli viimeinen käynti päiväkodilla.

Tarina kaveruksista: Simo Siili, Siiri Siili ja Matti Hevonen syntymäpäivillä

Muistatteko vielä Simon ja Siirin? Vihdoin on koittanut heidän syntymäpäivien aika!! Simo ja Siiri ovat kutsuneet synttäreilleen kaverinsa Matti Hevosen ja Ella Elefantin. Ella kuitenkin tuli kipeäksi, eikä päässyt tulemaan. Siilit ja Matti ovat juuri saaneet herkut syöttyä ja ovat siirtymässä leikkien äärelle. "Tule Matti!! Haluan näyttää sinulle uuden leluni, jonka sain lahjaksi!" huutaa Simo. Siirikin olisi halunnut näyttää omia lelujaan, mutta Simo vie Mattin omaan huoneeseensa ja vetää oven perässä kiinni. Siiri jää yksin keittiöön... Hetkeä myöhemmin Siiri hakee uuden hienon robottilelukoiransa huoneestaan ja menee Simon ja Matti Hevosen luokse. "Saanko tulla leikkimään teidän kanssa?" kysyy Siiri. "Mee pois, meidän leikkiin ei kuulu mikään tyhmä koira" ilkkuu Simo. "Niimpä... Me leikitään nyt astronautteja!" sanoo Matti. Siiri lähtee allapäin huoneesta pois...

Miltä Siiristä tuntui tarinan lopussa?

Miksi Siirille tuli paha mieli?

kopkopkop Simon huoneen oveen koputetaan. "Hei Simo ja Matti. Siiri tuli kertomaan minulle, ettei hän mahdu leikkiin mukaan" äiti Siili sanoo rauhallisella äänellä. Siiri Siili itkee vieressä. "Ei mikään koira voi olla avaruudessa..." tuhahtaa Simo. Matti Hevonen nyökyttelee vieressä. Äiti Siili ehdottaa kaveruksille, että entäs jos Siirin koira olisikin avaruuskoira: "Mitäs jos tällä koiralla olisikin supervoimia ja se voisi lennättää astronautteja aina piitkälle avaruuteen asti?!" äiti ehdottaa. Hetken mietittyään poikien ilmeet kirkastuvat ja he hyväksyvät Siirin leikkiinsä mukaan.

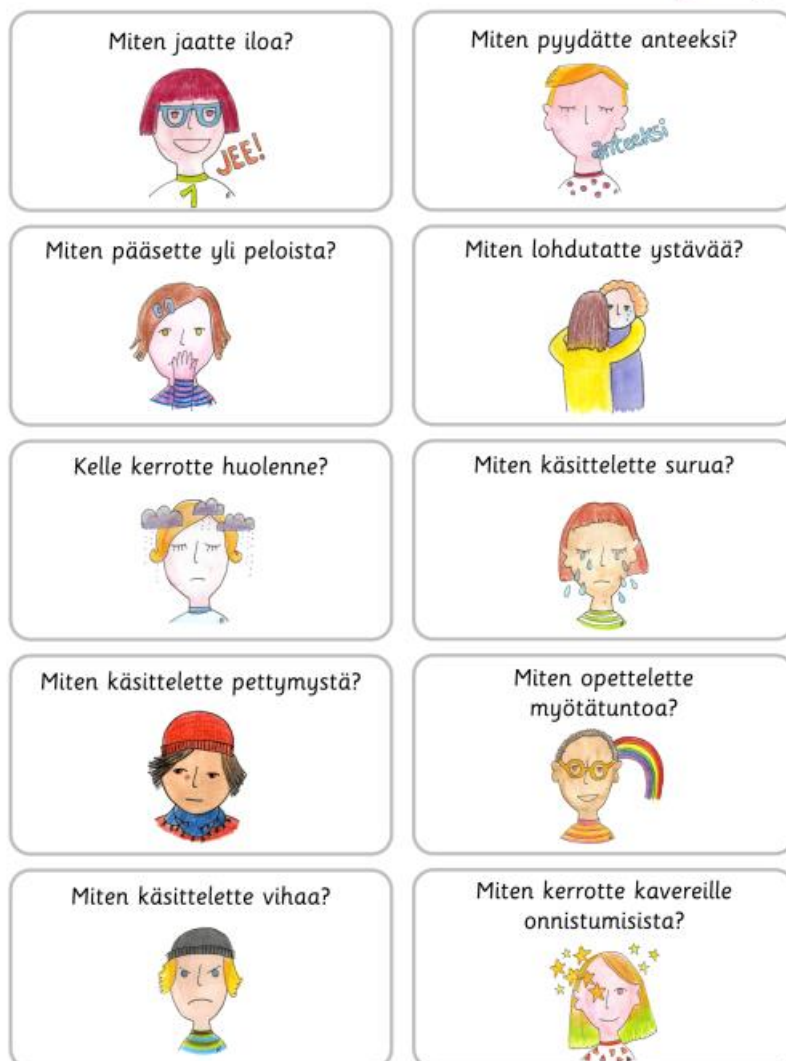
Miten tilanne ratkesi?

Kuva 5. Tarina, jonka luimme lapsille toisen ohjauskerran alussa.

Yhdessä ryhmän kanssa

TUNNETAIDOT

Käykää ryhmän kanssa avoin keskustelu jokaisesta kysymyksestä.

Kuva 6. Värinautit kaveritaito -lappu

Päädymme pohtimaan tarkemmin ohjauksen jälkeen lapsilta saadun palautteen merkityksellisyyttä ja koimme sen olevan arvokasta. Halusimme, että työskentely olisi osallistavalla otteella toteutettua ja lasten mielenkiinnonkohteet näkyisivät lopullisessa tuotoksessa. Päämetodiksi mielipiteiden kartoittamiseksi valitsimme materiaaleihin pohjautuvan arvioinnin. Tällainen materiaalin kautta äänestäminen tuki myös ujompien lasten osallisuutta. Hymiöäänestys antoi lapsille mahdollisuuden äänestää oman mielipiteensä mukaisesti, eikä luonut samanlaista efektiä mennä kaverin perässä, kuin aiemmin hyödyntämämme

janaäänestys. Luonnollisesti annoimme lapsille myös joka ohjauskerran jälkeen vapaan sanan antaa palautetta tuokioista. Puheliaammat lapset hyödynsivätkin vapaan sanan mahdollisuuden ja kommentoivat harjoitteita aktiivisesti. Lapsilta saama palaute oli linjassa siihen, miltä lasten aktiivisuus ja innokkuus toimintaa kohtaan antoi olettaa. Ryhmän aikuisilta saatu palaute oli positiivista ja tuokioiden sisältö miellytti kasvattajia. Etenkin lapsilta saadun palautteen perusteella meidän oli helpompi miettiä juuri tälle lapsiryhmälle räätälöityjä harjoitteita opasta kasatessamme.

10.5 Viimeistelyvaihe

Viimeistelyvaihe, joka voi kestää yllättävänkin kauan, sillä vaiheen aikana tulee viimeistellä sekä tuotos, että raportti valmiiksi ja koko prosessin päättää valmis, konkreettinen tuotos. Toiminnallinen opinnäytetyö koostuu tuotoksesta sekä raportista. (Salonen 2013, 15–20.) Meidän opinnäytetyömme viimeistelyvaiheeseen kuului valmiin tuotoksen lopullinen kokoaminen ja viimeistely, sekä sen lähettäminen toimeksiantajapäiväkodille. Päiväkodilta saamamme palautteen avulla pystyimme vielä hienosäätämään menetelmäkansiota. Viimeistelyvaiheeseen luonnollisesti kuului myös raportin kirjoittaminen sekä viimeisteleminen.

Havainnointikäyntien sekä ohjauskertojen jälkeen pääsimme kokoamaan konkreettista menetelmäkansiota tekemiemme harjoitteiden ja huomioiden pohjalta. Pohdimme, kuinka paljon menetelmäkansion tulee sisältää teoriaa suhteessa harjoitteisiin. Päädyimme siihen, että kansion teoriaosuus pidettäisiin mahdollisimman vähäisenä ja harjoitteita painotettaisiin enemmän. Mietimme haluameko koota kansioon valmiit tuokiot vai irrallisia harjoitteita, joista jokainen kansiota käyttävä voi sitten itse koota omanlaisensa tuokion. Näistä kahdesta vaihtoehdosta päädyimme toteuttamaan molemmat siten, että kokosimme kansioon valmiit neljä tuokiota sekä irrallisia harjoitteita. Menetelmäkansion kokosimme Word-alustalle, josta se on vapaasti tulostettavissa päiväkodin käyttöön. Pohdimme menetelmäkansiota kootessamme työtämme ohjaavia kysymyksiä *mitä, miten ja miksi*. Halusimme, että kohderyhmän kanssa työskentely näkyisi kansiossamme ja linkitimme siihen harjoitteita, jotka olimme todenneet toimiviksi.

Tunnekortit, jotka itse olimme tehneet kansioon, tulostimme konkreettisiksi kortteiksi, jotta niitä on helppo käyttää loruhetkissä. Tuotoksena syntyi siis valmis ja helppokäyttöinen paketti. Päiväkodin työntekijät arvioivat konkreettisen tuotoksen ja näiden arvioiden perusteella pystyimme hienosäätämään menetelmäkansiota helpommin käytettäväksi.

11 Tuotos

11.1 SIIRI SIILIN -tunnekansio

Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena syntyy aina jokin tuote, jonka tavoitteena on mahdollistaa uusia välineitä tai tietoa tuotoksen käyttäjille (Salonen 2013, 19). Tuotoksena meidän opinnäytetyöstämme syntyi menetelmäkansio, joka nimettiin SIIRI SIILIN -tunnekansioksi (liite 1). Halusimme nimetä menetelmäkansion toiminnassa mukana kulkeneen siilin mukaan. Koimme, että toimintahetket oli helpompi sitoa yhden teeman ympärille, joten ratkaisu ottaa Siiri Siili osaksi menetelmäkansiota tuntui luontevalta. Siirin mukana kulkee myös toinen siilihahmo, jonka nimesimme varsinaiseen kansioon Severiksi. Päätöksen muuttaa nimi Simosta Severiksi päädyimme, kun valitsimme tuokioita yhdistäväksi loppulauluksi Siinan Taikaradion Siili Severi -laulun. Myös omien kokemuksemme mukaan lapset pitävät toiminnassa mukana kulkevista konkreettisista hahmoista ja heidän on tällöin helpompi asettua pohtimaan käsiteltäviä asioita.

SIIRI SIILIN -tunnekansio on rakennettu perustunteiden ilo, suru ja viha ympärille. Kansio on suunniteltu niin, että joka tuokiolla mennään syvemmälle tunteiden ja kaveritaitojen maailmaan mielekkäiden harjoitusten välityksellä. Kansion tuokiot on suunniteltu niin, että ne sisältävät melko vähän muuttuvia tekijöitä. Aloitukset ja lopetukset ovat jokaisella tuokiolla samat, joten tuokioissa on aina jotain lapsille ennalta tuttua.

11.2 Päiväkodilta saatu palaute ja kansion kehittäminen

Lähetimme SIIRI SIILIN -tunnekansion sähköpostitse päiväkodin varhaiskasvatuksen opettajille pyytääksemme palautetta kansiosta. Halusimme saada palautetta kansiossa olevista menetelmistä, niiden toimivuudesta ja soveltuvuudesta ryhmälle. Halusimme myös tiedon siitä, onko kansio helposti ymmärrettävissä ja sovellettavissa, sekä jäikö kansiosta puuttumaan jotain, mitä kasvattajat haluaisivat meidän sinne vielä lisäävän. Pyysimme myös palautetta siitä, onko kansion visuaalinen ilme sopiva. Toimme ilmi, että kasvattajilla on muutenkin vapaa sana, mikäli keksivät kansiota ajatellen jotakin kehitys- tai muokkausideoita.

Saimme kahdelta eri kasvattajalta vastaukset sähköpostitse. Näissä palautteissa tuli ilmi, että jokaisessa tuokiossa toistuva alkuloru oli hyvä idea, sillä se virittää lapsia muistelemaan sitä, että he ovat taas tunnetaitojen äärellä. Myös joka tuokiolla toistuva loppulaulu sai hyvän vastaanoton. Yhtenä toiveena nousi esille, että lisäisimme kansion ideapankkiosion materiaalivinkkeihin lisää sivustoja, joista löytyisi tulostettavia tunnekuvia. Lisäsimme kansioon heidän toivomiin materiaalivinkkejä, jotta hyödynnettävää ja sovellettavaa materiaalia olisi enemmän käytettäväksi. Palautteesta nousi esille, että Värinautit -sivuston Kaveritaitopelin osa ruutujen tehtävistä voi olla haastavaa tämän ikäisille lapsille. Koimme, että peliä ei kuitenkaan ole tarpeellista poistaa, sillä lasten taidot kehittyvät tunnetaitoja harjoittaessa, joten jo keväällä tilanne voi olla hyvinkin erilainen pelin onnistumisen suhteen. Erityisen positiivista palautetta saimme loppupussin sovellettavuudesta sekä käyttövaihtoehdoista. Visuaalinen ilme oli selkeä ja pehmeä.

Saamamme palaute päiväkodin varhaiskasvattajilta oli positiivista ja rakentavaa. Palautteen saatuaamme hienosäädimme vielä kansiota helpommin käytettäväksi. Loimme saamamme palautteen innoittamana pohjustuksen kansiolle, jossa tulee ilmi mahdolliset välineet, joita tuokioilla voi tarvita. Alkuun lisäsimme myös jonkin verran teoretietoa kansiota pohjustamaan. Lisäsimme kansioon myös linkin loppulaulun melodiaan, sillä laulu ei ollut kasvattajille entuudestaan tuttu. Palautteesta tuli ilmi, että kansio on ryhmälle hyödyllinen ja se pääsee heti

käyttöön kyseisessä ryhmässä. Kasvattajien mielestä SIIRI SIILIN -tunnekansio on hyvä ja helposti sovellettava, sekä kansion sovellettavuutta helpottaa valmiiksi antamamme vinkit. Heidän mielestään kansion menetelmät ovat toimivia, ja niitä on mahdollista vaikeuttaa tai helpottaa lapsiryhmän mukaan.

12 Pohdinta

12.1 Johtopäätökset

Meidän opinnäytetyömme toteutettiin toiminnallisena opinnäytetyönä. Toiminnallinen opinnäytetyö on yksi vaihtoehtoista toteuttaa ammattikorkeakoulun opinnäytetyö ja sen tavoitteena on luoda käytännön toimia. Toiminnallisen opinnäytetyön toteuttamistapa on riippuvainen kohderyhmästä, jolle työtä toteutetaan ja sillä pyritään vastaamaan kohderyhmän tarpeisiin. (Vilkkä & Airaksinen 2004, 11–18.) Koimme itse, että toiminnallinen opinnäytetyö vastaa omia mielenkiinnonkohteitamme ja vahvuuksiamme, ja lähdimme pohtimaan, mitä aihealuetta haluamme opinnäytetyössämme lähteä syventämään. Otimme yhteyttä toimeksiantajaamme ja jo ensimmäisen Teams -palaverin jälkeen tunne- ja kaveritaitojen tukeminen valikoituivat kohderyhmän isoimmaksi tarpeeksi. Koska olimme kumpikin työskennelleet varhaiskasvatuksessa jo useita vuosia, koimme, että tunne- ja kaveritaitojen roolia varhaiskasvatuksen arjessa ei voi korostaa liikaa, joten tämä tuntui luonnolliselta tieltä lähteä toteuttamaan opinnäytetyötämme.

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli lisätä tietoa tunne- ja kaveritaidoista päiväkodin henkilökunnalle sekä kehittää työmetodeja lasten kaveri- ja tunnetaitojen tukemiseksi. Kehitimme työmetodeja monipuolisesti tiedon tuotannon ja osallistamisen menetelmiä hyödyntäen. Menetelminä toimivat havainnointi, työskentelyn reflektointi, teemahaastattelut ja päiväkodilla pidetyt tunnetuokiot. Haastattelujen kautta saimme tietoa käytössä olevista menetelmistä ja täten pääsimme pohtimaan kehittämiskohtia kohti monipuolisempaa tunnetyöskentelyä. Tavoitteena oli tuottaa erilaisia menetelmiä ja työkaluja päiväkodin arkeen lasten

henkilökohtaisia tunnetaitoja sekä kaveritaitoja vahvistaakseen, jonka konkreettisenä tuotoksena syntyi opas tunnetaitojen tukemiseksi. Erilaisia menetelmiä tunne- ja kaveritaitojen tukemiseksi kävimme testaamassa päiväkodilla kohde-ryhmämme lasten kanssa, jotta saisimme tarkempaa kuvaa, minkälaiset menetelmät lasten kanssa voisi konkreettisesti arjessa toimia. Käynneillä pystyimme myös selvittämään minkälaisia aikaraameja näille tuokioille olisi hyvä asettaa ja minkälaiset työskentelytavat olisivat lapsille mielekkäimpiä. Tavoitteemme saavutimme kokoamalla ”SIIRI SIILIN -tunnekansion”, jonka kokosimme ryhmän tarpeita vastaavaksi.

Kun tarkastelimme tarkoitusta suhteessa konkreettiseen työskentelyymme, on haastavaa sanoa, kuinka paljon tietoutta lisäsimme päiväkodin henkilökunnalle. Kuitenkin jo itsessään opinnäytetyön teoriaosuudet sisältävät huimasti tietoa lasten tunne- ja kaveritaidoista. Opinnäytetyölle asetetut tavoitteet täyttyivät, kuten ajattelimme. Koimme, että kattava ja helppokäyttöinen menetelmäkansiomme toi päiväkodin varhaiskasvattajille uusia menetelmiä ja ideoita tunne- ja kaveritaitojen harjoittelun tukemiseksi. Menetelmäkansio on innostava ja uskomme sen auttavan kasvattajia kokeilemaan rohkeasti jopa jotakin aivan uutta. Loppujen lopuksi tunnekasvatuksessa vain mielikuvitus on rajana.

Usein tunnekasvatus linkitetään haastaviin kasvatustilanteisiin, jolloin vahvasti paneudutaan negatiivisten tunteiden hallitsemiseen ja harjoittamiseen. Tällöin vaarana on unohtaa myönteiset tunteet ja niiden tärkeyden painottaminen. Leskisenojan (2021, 55) mukaan myönteiset tunteet ovat supervoima, jolla on uskottomia positiivisia vaikutuksia kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Tämän takia on ensisijaisen tärkeää tehdä tietoista työtä myönteisten tunteiden vaalimiseksi. Lapsia opetetaan jatkuvasti huomaamaan ja tunnistamaan positiivisia tunnekokemuksia ja pikkuhiljaa lapset oppivatkin nimeämään hyvinkin pieniä positiivisia tunnekokemuksia. Puhutaan positiivisesta pedagogiikasta, joka pähkinänkuoressaan on positiivisen psykologian viitekehykseen kuuluva haara, jossa paneudutaan ennen kaikkea lapsen vahvuuksiin, myönteisiin tunteisiin ja näiden hyödyntämiseen. (Leskisenoja 2019, 12–20.) Opinnäytetyössämmekin halusimme tuoda esille lasten vahvuuksien tärkeyttä suhteessa tunne- ja kaveritaitoihin ja

antaa lapsille mahdollisuus harjoittaa omien vahvuuksien näkemistä sekä ni-
meämistä.

Lasten havainnoinnin koimme tärkeimmäksi osa-alueeksi työskentelyssä koh-
deryhmämme kanssa. Kävimme päiväkodilla havainnoimassa lapsia vapaan lei-
kin yhteydessä ennen kuin aloitimme tunnetuokioiden suunnittelun. Havainnoin-
tikerrasta saimme dataa lasten valmiuksista tunnetaitojen ja kaveritaitojen suh-
teen. Vapaa leikki mahdollisti havaintojen kohdistamisen lasten luonnollisiin val-
miuksiin kaveritaitojen suhteen, sekä mahdollisiin kehityskohteisiin. Kiinnitimme
huomiota myös ryhmän toimivuuteen ja rakenteeseen. Jokainen ryhmä on aina
erilainen ja niissä on omanlaisensa tunnelmansa sekä voimansa, mikä on tu-
lostta ryhmän dynamiikan muotoutumisesta ja mukautumisesta (Jauhiainen &
Eskola 1994, 37). Ryhmädynamiikka oli yhtenä tarkkailumme kohteena havain-
nointikäynneillä, sillä halusimme kokonaisvaltaisen kuvan ryhmän lasten suh-
teista. Ryhmädynamiikka syntyy pääosin ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta
ja vuorovaikutuksen pohjalle muotoutuvasta hierarkiasta. (Jauhiainen & Eskola
1994, 37). Lapset ilmaisivat tunteitaan vapaassa leikissä kukin yksilöllisellä ta-
valla. Se, että yksi lapsi määritti leikin kulun kokonaan ja ilmaisi tunteitaan hy-
vinkin räiskyvästi ja toinen lapsi jähmettyi lainkaan tunteita näyttämättä, asetti
meille hieman haasteita suunnitteluun luoda jokaiselle lapselle hyödyllinen ja
kohdennettu tunnetuokio. Koimme, että on tärkeä lähteä liikenteeseen perus-
tunteista ja jalostaa jokaista tuokiota askel kerrallaan syvempiin ulottuvuuksiin,
jotta jokaisen valmiuksiin pystytään vastaamaan parhaalla mahdollisella tavalla.

Ensimmäisellä tunnetuokiolla keskityimme perustunteisiin iloon, suruun ja vi-
haan. Tunnetuokioista halusimme koota pedagogisesti merkityksellisiä heti
alusta alkaen, joten hyödynsimme peilausta oppimisen alueisiin jo heti työmme
alkumetreiltä asti. Oppimisen alueet mahdollistavat niiden luovan yhdistelemi-
sen, tehden toiminnasta pedagogisesti merkityksellistä sekä tukien lasten koko-
naisvaltaista oppimista (Opetushallitus 2022, 42). Tuokiolle osallistui kuusi lasta
ja halusimme kartoittaa, kuinka hyvin heillä on hallussaan nämä kolme perus-
tunnetta. Lapset osasivat hyvin sanoittaa tunteita tarinan pohjalta sekä lähtivät
hyvin ajatustyöskentelyyn aktivoivia kysymyksiä hyödyntäen. Hyödynsimme
tuokioilla itsekirjoittamiamme tarinoita osana tunnetyöskentelyä. Tämä oli

luonnollinen valinta, sillä koemme lasten oppivan tarinoista uskomattoman paljon. Lapsen kielenkehityksen katsotaan olevan sidoksissa moniin taitoihin ja mahdollisimman monipuolinen kieliympäristö ja kielenkäytön tukeminen edistää näitä taitoja (Opetushallitus 2022, 42). Osa lapsista osasi jo kehollistaa tunteensa ja pohtia tunteita syvemmin, kun taas osalla lapsista tunteiden käsittäminen jäi hyvin pinnalliselle tasolle. Jälkikäteen pohdimme, että olisiko tuokiot olleet antoisampia lapsille, jos ne olisi toteutettu vieläkin pienemmissä, jo olemassa oleviin valmiuksiin jaotelluissa, ryhmissä. Kuitenkin vähemmän valmiuksia omaavien lasten ollessa jo enemmän valmiuksia omaavien lasten kanssa samoilla tuokioilla on lapsilla mahdollisuus syvempään vertaisoppimiseen. Kokeilumielessä olisi kuitenkin ollut mielenkiintoista nähdä, mikä vaikutus erilaisella ryhmäjoolla olisi ollut saatuihin tuloksiin. Jälkikäteen mietittynä olisimme myös voineet keksiä keinoja osallistaa ryhmän kaikkia lapsia tasapuolisemmin, kun huomasimme, että lapset, joita jo ennalta olimme havainnoineet ryhmän niin sanotuiksi johtajiksi, olivat eniten äänessä. Ujommille lapsille ei näin ollen jäänyt tilaa tuoda esille omia ajatuksiaan tai kokemuksiaan.

Yksi opinnäytetyömme tarkastelukohteista oli lasten kaveritaidot ja vertaissuhteiden tukeminen. Koska vertaisilla tarkoitetaan suurin piirtein samalla kehityksen tasolla olevia ihmisiä, on luonnollista, että päiväkodissa muodostuu useita erilaisia vertaissuhteita lasten välille (Salmivalli 2000, 15). Lasten taitoja toimia sosiaalisissa tilanteissa tuetaan jatkuvasti tietoisesti sekä tiedostamatta. Lasten väliset ystävyysuhteet ovat perusta tulevaisuuden sosiaalisille taidoille, joissa harjoitellaan luottamuksen ja läheisyyden muodostamista (Salmivalli 2000, 36). Koemme kumpikin, että lasten välisten ystävyysuhteiden tukeminen on ensisijaisen tärkeää. Pohdimme paljon prosessin aikana, sekä lasten kanssa työskennellessämme sitä, kuinka perusteltua on erottaa parhaita ystävyksiä eri ryhmiin. Toisaalta lapsen taitoja toimia muidenkin, kuin vain parhaan ystävän kanssa on harjoitettava aikuisen tuella, mutta samalla lapselle pitää antaa mahdollisuus syventää omia luonnollisia ystävyysuhteitansa. Musiikkimaalauksen toteutimme perustellusti satunnaisesti jaetuissa pareissa, sillä halusimme tarkastella kunkin lapsen taitoja työskennellä ainakin jossakin määrin vieraamman parin kanssa. Kuitenkin henkilökohtaisesti painotamme lapsen itse muodostamien syvien ystävyysuhteiden kunnioittamista ja toivomme, että esimerkiksi pysyvissä

ryhmäjäoissa nämä otettaisiin huomioon. Nämä ovat kuitenkin lapsille arvokkaita tilanteita. Luommehan aikuisinakin itse ystävyysuhteemme niiden ihmisten kanssa, joiden kanssa kemiat osuvat kohdillensa ja jaamme samat arvo maailmat.

Näissä luoduissa vertaissuhteissa sekä muissa sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa syntyy aina jonkinlaisia tunnekokemuksia. Erityisen tärkeää on muistaa mahdollistaa lapsille yhtäläiset mahdollisuudet kehittyä tunnetaitojen haltuun ottamisessa. Mitä pienemmistä lapsista on kyse, sitä enemmän kasvattajalla on roolia näiden taitojen omaksumisessa. Kasvattajan tulee löytää kultainen keskitie lapsen itsenäisen harjoittelun mahdollistajan sekä tukijan roolin väliltä. Kasvattajana merkityksellisintä on toimia esimerkkinä tunnekokemuksien esille tuojana. Koska lapset voivat kokea tunteet eri tavoin on tärkeää hyväksyä tunteen tuoma tunnekokemus (Jääskinen 2017). Jo pienestä pitäen lapsille onkin tärkeää sanoittaa, että tunteiden näyttäminen on täysin sallittua. Samalla opetetaan yhteiskunnallisesti soveliaita tapoja tuoda esille tunnekokemuksensa. Jopa useiden tutkimusten mukaan ihmiset, jotka peittävät negatiiviset tunnekokemukset tunnereaktion inhimillisen hyväksymisen sijaan, kokevat enemmän stressiä elämässään (Jääskinen 2017).

Koemme tunnekasvatuksen merkityksen olevan huomattava varhaiskasvatuksessa, sillä lapsena omaksutut keinot ja taidot ovat luonnollisesti kytköksissä aikuisuuden suhteisiin ja muuhun elämään. Tulevina kasvatustieteen ammattilaisina haluammekin tuoda hyväksynnän ilmapiiriä tunteiden käsittelyn harjoitteluun ja omata monipuoliset valmiudet reagoida yksilöllisellä tavalla lasten tarpeisiin. Reaktioita tunteisiin on monia, joten myös keinoja tunnekasvatuksen maailmaan tulee olla vähintään yhtä paljon.

12.2 Ammatillinen kasvu

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön prosessi oli vaativa ja pitkäkestoinen, johon käytimme paljon aikaa niin yhdessä tehden kuin erikseenkin. Opimme tämän prosessin avulla, että välillä matkaan voi tulla myös muutoksia, kuten meillä

tässä opinnäytetyön prosessin alkuvaiheilla kävi. Alkuperäinen aiheemme muuttui jonkin verran, sillä nykyinen aiheemme palveli paremmin toimeksiantaajamme ja ryhmää, jolle teimme opinnäytetyön ja SIIRI SIILIN –tunnekansion. Teimme opinnäytetyön työparina ja sen tekeminen vahvisti meidän yhdessä työskentelemisemme taitoja. Olimme aikaisemminkin toimineet työpareina koulun tehtävissä, joten yhdessä työskentely oli jo ennalta tuttua. Näiden aikaisempien yhteisten projektien ansiosta yhteiset pelisäännöt olivat jo tutut ja pystyimme luottamaan toisen panokseen yhteisen työn suhteen. Työ vaati molemmilta luonnollisesti paljon aikaa ja välillä olikin haastavaa sopia yhteisiä aikatauluja muiden opintojen ja töiden äärelle. Tämä opetti meitä olemaan joustavia ja kumpikin pystyi viemään työtä eteenpäin myös itsenäisesti.

Opinnäytetyön tuokioiden suunnittelu kasvatti meidän kummankin itsevarmuutta sekä yksilöinä että työparina. Pystyimme luottamaan siihen, että tiesimme mitä olemme tekemässä. Tuokiot suunnittelimme aina perustellusti varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteisiin ja etenkin oppimisen alueisiin nojaten. Tässä huomasimmekin ammatillista kasvua tapahtuneen. Vertasimme työskentelyämme aikaisemmin koulun aikana suoritettuun ryhmänohjausharjoitteluun, jossa emme niin vahvasti peilanneet suunnittelemaamme toimintaa ohjaaviin asiakirjoihin. Kuitenkin opinnäytetyöprosessin edetessä huomasimme, että oppimisen alueista oli tullut jopa huomaamattamme helposti kytkettävä toiminnan osa, jolla perustella tehtäviä asioita. Opinnäytetyö vahvisti luonnollisesti myös meidän teorianietoamme lasten tunne- ja kaveritaidoista. Kertynyttä teorianietoa on mahdollista hyödyntää tulevaisuudessa työkentällä käytännössä niin lasten kuin muidenkin asiakasryhmien kanssa.

12.3 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksissa (Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tietosuoja 1987, 9–12) on tärkeää, että noudatetaan ihmisarvoon liittyviä kunnioittamisen periaatteita. Tämän mukaan on väärin, että tutkimuksesta aiheutuu vahinkoa tai tutkittava tulee loukatuksi riippumatta tutkimuksen tarkoituksesta. Tutkimusta on mahdollista tarkastella eettisten kysymysten avulla, joihin löytyy kaksi lähtökohtaa. Nämä

kaksi mahdollista lähtökohtaa ovat seuraamuseettinen näkökulma, jossa tekemien sallittavuus riippuu siitä esille nousevista seuraamuksista ja velvollisuuseettisen näkökulman mukaan teon vääryyden tai oikeellisuuden voi ratkaista joidenkin kiinteiden normien tai sääntöjen mukaan välittämättä seurauksista. Eettisyyden peruskysymyksiin liittyy se, mitä mahdollista haittaa tai hyötyä tutkimuksesta on tutkittavalle, millä tavoin tutkittavien yksityisyys ja luottamuksellisuus turvataan tutkimuksessa ja miten tutkittavia ei johdeta harhaan. (Eskola & Suoranta 2014, 56.)

Opinnäytetyömme alkuvaiheissa huolehdimme siitä, että työtä lähdetään vieämään eettisesti eteenpäin. Teimme toimeksiantajan kanssa sopimuksen opinnäytetyötä koskien ja haimme työllemme tutkimusluvan. Koska kohderyhmänämme oli päiväkotikäiset lapset, niin luonnollisesti lähetimme vanhemmille tiedoksiannon opinnäytetyöstämme sekä lupalomakkeen (liite 4), jonka mukaan vanhemmat saivat päättää, saako heidän lapsensa osallistua opinnäytetyöhön. Samassa tiedoksiannossa kysyimme luvat lasten osallistumiselle opinnäytetyöhömmme. Kun olimme saaneet lupa-asiat kuntoon, pääsimme aloittamaan opinnäytetyömme konkreettisesti.

Tutkimuksessa (Mäkelä 1986; Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tietosuoja 1987) jokaiselle tutkimukseen osallistuvalla tutkittavalla tulee antaa riittävästi informaatiota tutkimuksen luonteesta ja tavoitteesta sekä korostettava sitä, että vastaaminen on vapaaehtoista. Tutkimuksen (Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tietosuoja 1987, 18–19.) tietoja julkistaessa tulee ottaa huomioon se, että luottamuksellisuus ja anonymiteettisuoja säilyvät. Kun tietoja on hankittu tutkimukseen, on tutkittaville luvattu heidän nimettömyys, joten kun tulokset tulevat julki, niin tulee huolehtia siitä, että tutkimuksessa mukana olleiden tutkittavien henkilöllisyys ei paljastu missään kohtaa. Mitä arkaluontoisempi aihe tutkimuksessa on, sitä tarkemmin tutkittavien anonymiteettiä tulee pystyä suojaamaan. (Eskola & Suoranta 2014, 56–57.)

Opinnäytetyötä tehdessä huolehdimme, etteivät lapset ole tunnistettavissa tekstistä, jota opinnäytetyöhömmme kirjoitimme. Emme myöskään tietoisesti ottaneet kuvia tuokioilta, koska emme olleet keränneet valokuvauslupia lasten

vanhemmilta. Huolehdimme muutenkin vaitiolovelvollisuudesta sekä päätimme pitää kohderyhmämme täysin anonyyminä opinnäytetyössämme. Tuokiot olimme suunnitelleet itse osallistamatta lapsia suunnittelutyöhön, mutta itse tuokioilla otimme huomioon lasten mielenkiinnonkohteita sekä annoimme lapsille mahdollisuuden tuoda esille omia mielipiteitään. Olimme myös aidosti läsnä kohdatessamme lapset. Suoritimme opinnäytetyön prosessin läpi jatkuvaa arviointia sekä itse- että työparireflektiota vahvistaaksemme omaa ammatillista osaamistamme. Jatkuva arviointi ja itsensä kehittäminen takaa laadukkaamman ja eettisemmän työskentelyn.

Työn luotettavuus linkittyy teoriaosuuksien luotettavuuteen. Arvioimme jatkuvasti teorialähteiden luotettavuutta ja pyrimme käyttämään lähteinä mahdollisimman paljon kirjallisuutta. Käytimme teorialähteinä myös internet-lähteitä, jotka koimme varmasti luotettaviksi. Oppaan luotettavuuden pohjasimme teoriapohjasta sekä meidän omista kokemuksistamme saatuun ja yhdistettyyn tietoon. Koimme oppaasta tulleen luotettava ja käyttökelpoinen. Oppaan luotettavuutta vahvisti saamamme palaute päiväkodin henkilökunnalta. Palaute oppaasta oli erittäin vastaanottavainen, mikä oli luonnollisesti helpottava ja iloinen uutinen meille. Hyödynsimme oppaamme loppulauluna Siinan Taikaradion Siili Severi -laulua. Kysyimme sähköpostitse laulun tekijältä Siina Hirvoselta luvan laulun hyödyntämiseen oppaassamme. Luotettavuutta ja eettisyyttä lisää häneltä saatu lupa, joten tässäkin suhteessa tekijänoikeuksia on kunnioitettu. Oppaan valmiiksi saatuaamme ajattelimme, että olisi ollut jopa hyvä päästä itse kokeilemaan kohderyhmän kanssa tuokioiden sisältöä. Tämä vahvistaisi huomattavasti työmme luotettavuutta, kun meillä olisi konkreettista tietoa oppaan toimivuudesta ja hyödynnettävyydestä. Silloin olisimme myös pystyneet arvioimaan tuokioiden rakenteita, sekä tekemään hienosäätöä käytettävyyteen.

12.4 Jatkokäyttö

Kehitimme tuotoksena SIIRI SIILIN -tunnekansion, jossa on koottuna neljä valmiista tuokiopohjaa, mutta myös ideoita yksittäisistä tunneharjoitteista. SIIRI SIILIN -tunnekansio mahdollistaa valmiin tuokion hyödyntämisen ja antaa myös

monipuolisesti työkaluja luoda omannäköisensä tuokio. Kansiossa olevia harjoitteita pystyy hyödyntämään yksilöllisesti lapsen kanssa tai ryhmässä ilman erillistä tuokiota. Koemme kumpikin, että lapsille luonnollisinta on työskennellä jonkun ulkopuolisen tekijän kautta, kuten pehmolelun, joten toivomme Siiri Siiliä hyödynnettävän arjessa mukana kulkevana hahmona. Itse olemme jo ideoineet, että Siiri Siilistä voisi hyvin tulla ryhmään, jossa tulemme työskentelemään tunnekasvatus -hahmo, jonka kautta lapset voisivat esimerkiksi kuvallisesti tuoda esille tunteitaan. Kun Siiri on hahmona lapsille tuttu, voisi hahmoa hyödyntää myös tunnekasvatuksen ulkopuolella.

Opinnäytetyön valmistuttua ja kansioista palautetta saatuamme meille jäi hyvinkin vahva kokemus, että olimme onnistuneet tuottamaan kohderyhmämme tarpeisiin vastaavan menetelmäkansion päiväkodin käytettäväksi. SIIRI SIILIN -tunnekansio tulee siis elämään vielä opinnäytetyömme valmistuttua sekä muiden kasvattajien että tietenkin meidän matkassamme.

Lähteet

- Aarnos, E. 2018. Kouluun lapsia tutkimaan: havainnointi, haastattelu ja dokumentit. Teoksessa: Valli, R. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Atjonen, P. 2007. Hyvä, paha arviointi. Helsinki: Tammi.
- Atjonen, P. 2021. Kehittävä arviointi kasvatusalalla. Joensuu: Lasermedia Oy.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2014. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Heimonen, M. & Kinnunen, M. 2014. Opinnäytetyö: 5-vuotiaan lapsen tunne-elämän tukeminen päivähoitossa. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/70202/Heimonen%20Kinnunen.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 6.4.2022.
- Jauhiainen, R. & Eskola, M. 1994. Ryhmäilmiö. Helsinki: WSOY.
- Juuan kunta. 2022. Päiväkodit. <https://www.juuka.fi/paivakodit-ja-perhepaiva-hoito>. 8.9.2022.
- Juusola, M. 2017. Vahvaksi rakastetut lapset. Helsinki: Otava.
- Jääskinen, A-M. & Pelliccioni, S. 2017. Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Jääskinen, A-M. 2017. Vaikeiden tunteiden hyväksyminen nopeuttaa olosi kohenemistä. <https://www.tunnejataida.fi/vaikeiden-tunteiden-hyvaksyminen-nopeuttaa-olosi-kohenemista>. 1.11.2022.
- Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylä: Juvenes Print.
- Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kansan Sivistystyön Liitto & KSL-opintokeskus. 2017. Osallistavat menetelmät: vinkkejä ja virikkeitä kouluttajille. <https://www.ksl.fi/app/uploads/2022/01/Osallistavat-menetelmat-KSL-verkko.pdf>. 1.11.2022.
- Karila, K. 2019. Teoksessa: Nyt on pedagogiikan aika! Lastenrhanopettajaliitto. Helsinki: PunaMusta. 5.10.2021.
- Komu, T. & Laakkonen, T. 2021. Kaveritaitojen vahvistaminen – kaveritaitomatkalaukku varhaiskasvatukseen. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/500014/opinn%c3%a4ytety%c3%b6_sosio-nomi_2021.pdf?sequence=2&isAllowed=y. 25.4.2022.
- Korkeamäki, R-L. 2011. Teoksessa: Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa.
- Kronqvist, E-L. 2020. 19. Teoksessa varhaiskasvatuksen käsikirja (Hujala, E. & Turja, L.): Osa 1 miten lapsi kehittyy ja oppii?. Jyväskylä: PS-Kustannus. 8–10.
- Laaksonen, V. 2022. Kaveritaidot varhaiskasvatuksessa. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Lautamo, T. & Laaksonen, V. 2018. Ralla. Leikki- ja kaveritaitojen havainnointimenetelmät.
- Leskisenoja, E. 2019. Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. Toteuta käytännössä. PS-Kustannus: Jyväskylä.

- Lämsä, T. 2021. Kokopäiväpedagogiikka ja sen kehittäminen varhaiskasvatuksessa. <https://doi.org/10.33350/ka.102527>. Jyväskylän yliopisto. 23.2.2022.
- Marjamäki, E., Kosonen, S., Törrönen, S. & Hannukkala, M. 2016. Lapsen mieli. Mielenterveystaitoja varhaiskasvatukseen ja neuvolaan. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.
- Mieli. 2021. Vuorovaikutustaitoja voi oppia. <https://mieli.fi/vahvista-mielenterveystaitoja-ihmissuhteet-ja-vuorovaikutus/vuorovaikutustaitoja-voi-oppia/>. 23.11.2021.
- Mondi, C.F., Giovanelli, A. & Reynolds, A.J. 2021. Fostering socio-emotional learning through early childhood intervention. ICEP 15, 6 (2021). <https://doi.org/10.1186/s40723-021-00084-8>. 3.12.2022.
- Mäntymaa, Luoma, Puura & Tamminen. 2003. <https://www.duodecimlehti.fi/duo93467>. 29.6.2021.
- Neitola, M. 2011. Lapsen sosiaalisen kompetenssin tukeminen – vanhempien epäsuorat ja suorat vaikutustavat. <https://www.utu-pub.fi/bitstream/handle/10024/72512/AnnalesC324Neitola.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 12.5.2022.
- Nurmi J-E, Ahonen T, Lyytinen H, Lyytinen P, Pulkkinen L, Ruoppila I. 2015. Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Opetushallitus. 2022. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_0.pdf. 7.9.2022.
- Ruoppila I, Hujala E, Karila K, Kinos J, Niiranen P, Ojala M. 1999. Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Atena Kustannus.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.
- Salmivalli, C. 2000. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäyte-työhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Tampere: Suomen yliopistopaino – Juvenes Print Oy.
- Surakka, A-K. 2013. Lasten tunnetaidot päiväkodissa. Pro gradu -tutkielma. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/42670/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201312162809.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 1.9.2022.
- Toimeksi. 2021. Osallistavat arviointimenetelmät. <https://www.toimeksi.fi/kansalais-ja-yhdistystoimijoille/arvioinnin-tyokaluja-ja-menetelmia/osallistavat-arviointimenetelmat/>. 13.10.2021.
- Tolonen, M-M. 2020. Kaveritaitojen tukeminen - Menetelmäkansio varhaiskasvattajille. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/346628/Tolonen_Milja_2020_10_26.pdf.pdf?sequence=2&isAllowed=y. 25.4.2022.
- Valtonen, A. 2005 Ryhmäkeskustelut – millainen metodi? Teoksessa: Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.
- Varhaiskasvatustilasto 540/2018.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2018. Joensuun seudun varhaiskasvatussuunnitelma. <https://peda.net/joensuu/jsv1/nimet%C3%B6n-b673/joensuu-seudun-varhaiskasvatussuunnitelma-joensuu->

kaupungi:file/download/8611b21c20797a8bea3c3caa1bef32d8e4a24c9f/Joensuu%20seudun%20varhaiskasvatussuunnitelma%20Joensuu%20tarkennuksin%202021.pdf. 28.9.2021.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2004. Toiminnallisen opinnäytetyön ohjaajan käsikirja. Helsinki: Tammi.

Vilka, H. 2007. Tutki ja havainnoi. Tammi: Helsinki.

Liite 1. SIIRI SIILIN -tunnekansio

Lyhyesti Siiri Siilin -tunnekanslost:

Tunnekansioon olemme koonneet neljä valmista tuokiota ryhmän käytettäväksi. Kansio sisältää myös irrallisia harjoitteita, vinkkejä sekä linkkejä, joita hyödyntää tunnekasvatuksessa.

Tunnetuokioihin lasten kanssa osallistuu Siiri Siili, joten tuokioita varten on hyvä varmistaa, että käytettävissä olisi jokin pehmolelu tai muu siili -hahmo. Jos päiväkodista ei löydy siili -hahmoa, on tällainen mahdollista tulostaa tästä kansioista, leikata se ja liimata esimerkiksi tikkuun, jolloin käyttöön saa pöytäteatterinuken. Siiri Siilin matkassa kulkee myös Siirin veli Severi, joten varsinkin pöytäteatteria varten on tärkeää varautua kahdella siili -hahmolla. Plussaa toki on, jos Siilit olisi mukana myös loppulauluissa, mutta ei tietenkään pakollista. Hahmoja voi myös luovasti muokata, jos saatavilla ei ole juuri siilejä.

Loppulauluna jokaisella tunnetuokiolla toimii *Siinan Taikaradion "Siili Severi"* laulun viides säkeistö. Laulun on tehnyt varhaisiän musiikinopettaja Siina Hirvonen. Laulun painetut nuotit ja sanat löytyvät Siinan Taikaradio -laulukirjasta (sis. CD:n) ja laulettu versio YouTubesta.

Tervetuloa Siiri Siilin tunnekansion matkaan! ❤️

TUNNETAIDOT

Suhde tunnetaitojen ja sosiaalisten taitojen välillä toisiinsa on tiivis. Kun on kykeneväinen toimimaan omien tunteiden kanssa, niin tällöin osaa myös huomioida muita ihmisiä sosiaalisissa tilanteissa sekä ryhmissä. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 35.)

- 3–4-vuotiaat lapset nauttivat ikätovereidensa seurasta
 - o Tällöin lapset harjoittelevat nimenomaan sosiaalisia ja vuorovaikutuksellisia taitoja, mitkä ovat luonnollisesti yhteydessä tunne- ja kaveritaitoihin (Kanninen & Sigfrids 2012, 81–82.)
- Kehittääkseen tunnetaitoja, tulee lapsen hallita perustunteet sekä tunnistaa niitä itsessään ja toisissa ihmisissä.
 - o Oppaassamme paneudutaan perustunteisiin ja niiden nimeämiseen ja reflektointiin.
 - o Tunteita harjoitellaan tunnistamaan ilmeistä, eleistä ja äänenpainoista.
- Kasvattajan tuki on merkityksellistä kaveritaitoja harjoitellessa, mutta lapselle tulee antaa tilaa harjoitella niitä myös itsenäisesti (Laaksonen 2022, 84–84).
 - o Oppaamme sisältää kaveritaitojen pohdintaa sekä kaveritaitoharjoitteita, esim. kivojen asioiden kertomista kavereista sekä samanlaisuuden askeleet -harjoitteen.
 - o Vuorovaikutustaidot ovat oleellisessa asemassa kaveritaitoja kehittäessä.

Siiri-Siilin tunnetuokio 1

TUNTEET

Järjestäydytään omille paikoille ja aloitellaan tuokio:

Alkuro:Ujo Siili

Siili on pieni ystävämmä tää,
häntä kuitenkin hieman jännittää.

Voisimmeko Siiliä yhdessä rohkaista
reippaasti nimemme Siilille tokaista?

Yks-kaks ja pim pam pom: kenen tossut ne tässä on?
lapsen nimi tossut!

Siiri Siili kertoo myös oman nimensä tässä vaiheessa 😊

Tunnekortit:

Tarvikkeet: pussi, tunnekortit (esim. nallekortit, Fannin tunnetaitokortit, mahtikortit..)

Jokainen lapsi saa vuorotellen nostaa pussista tunnekortin lorupussi -laulun mukaisesti. Jokainen kortti käydään yhdessä läpi. Ideana on näyttää kyseinen tunne ottamalla tunteen mukainen ilme kasvoilleen. Tunteesta voi halutessaan myös kertoa miksi ja milloin tällaiselta tuntuu.

Lorupussi -laulu:

*Kuka saa kuka saa lorupussiin kurkistaa – tillintallintömpsis :
_____ saa _____ saa lorupussiin kurkistaa – tillintallintömpsis*

- vaihtelua tuokioon saa esimerkiksi:

- o ottamalla pussiin vain yhden tietyn tunteen kuvia, tai useampia eri tunteita
- o esittämällä tunteita kehollisen ilmaisun keinoin
- o piirtämällä tunne
- o keskustelemalla tunteista

Siiri Siili Pöytäteatteri:

Siiri Siiliä kiukuttaa hirmuisen paljon Siiri ärisee ja murisee. Potkii ja kiukkuu. Autetaan yhdessä Siiriä.

Severi Siili tulee kysymään lapsilta:

*Mikä sinua kiukuttaa?
Mitä teet silloin kun kiukuttaa?
Miten rauhoitut?*

Opetetaan Siirille rauhoittumisen askeleet:

1. Ärise kiukkuu pois
2. Laita kädet vatsalle
3. Hengitä nenä kautta sisään
4. Hengitä suun kautta ulos
5. Sano itsellesi "rauhoitu"

→ Siirin tunne muuttui. Hän rauhoittui, eikä ole enää kiukkuinen. HURAA SIIRI!

Siiri kiittää lapsia 😊

LOPPULAULU

Lauletaan ja jumpataan yhdessä Siili Severi -laulun viimeinen säkeistö:

*On Siili Severi sun kaveri,
hän tahtoo sut jumppakaveriksi!
Hei tule tänne mukaan vaan
Siilin kanssa jumppaamaan:
kädet ylös - kädet ylös
venyttele - venyttele
voimalle - voimalle
ravistele - ravistele.
SIILI SEVERI!*

Siiri Siilin Tunnetuokio 2

TUNTEET

Alkutoru:

Ujo Siili

Siili on pieni ystävämme tää,
häntä kuitenkin hieman jännittää.

Voisimmeko Siiliä yhdessä rohkaista
reippaasti nimemme Siilille tokaista?

Yks-kaks ja pim pam pom: kenen tossut ne tässä on?

lapsen nimi tossut!

TUNNEMUISTELU-KORTIT

Lorupussi -laulu kuljettaa lapset muistelemaan kokemiaan tunteita. Jokainen lapsi saa nostaa vuoron perään kortin pussista ja muistella itse tai yhdessä kortin herättämiä muistoja. Ensisijaisesti kortin nostanut lapsi saa muistella ja kertoa muille, mutta myös muita lapsia on ok osallistaa. 😊 (kortit tehnyt Jenni Karppinen)

esimerkiksi lapsi nostaa vihaisen bisonin, niin pohditaan lapsen kanssa mikä tunne voisi olla kyseessä – ja innostetaan lapsi muistelemaan, miksi on ollut joskus todella vihainen

Silloin olin todella vihainen...

Silloin olin todella innostunut...

Silloin minua itketti...

Silloin minua hymyilytti...

Silloin minulla oli parhaat leikit kaverin kanssa...

Silloin minua jännitti...

Silloin pyysin kaverilta anteeksi...

Silloin tunsin oloni todella väsyneeksi...

LOPPULAULU

Lauletaan ja jumpataan yhdessä Siili Severi -laulun viimeinen säkeistö:

*On Siili Severi sun kaveri,
hän tahtoo sut jumppakaveriksi!
Hei tule tänne mukaan vaan
Siilin kanssa jumppaamaan:
kädet ylös - kädet ylös
venyttele – venyttele
voimaile – voimaile
ravistele – ravistele.
SIILI SEVERI!*

Siiri Siilin -Tunnetuokio 3

KAVERIT

Alkutoru

Ujo Siili

Siili on pieni ystävämme tää,
häntä kuitenkin hieman jännittää.

Voisimmeko Siiliä yhdessä rohkaista
reippaasti nimemme Siilille tokaista?

Yks-kaks ja pim pam pom: kenen tossut ne tässä on?

lapsen nimi tossut!

Tarina Siiri Siillistä ja Severi Siillistä:

(voidaan toteuttaa myös pöytäteatterina)

Tänään pääsette Siiri Siilin ja Severi Siilin kanssa leikkimään. Siiri Siilin te jo tunnettekin, mutta sanokaa moi Severille!!

Siiri ja Severi ovat leikkimässä pihalla. Severi on tehnyt ison hienon hiekkakakun hiekkalaatikolle. Siiri on ollut laskemassa liukumäkeä, mutta haluaisi nyt mennä Severin kanssa hiekkalaatikolle. Siiri juoksee hiekkalaatikolle ja kysyy näitesti Severiltä; *"saisinko tulla leikkimään sinun kanssasi."* Siilit alkavat tekemään hiekkakakkuja yhdessä. Siiri ei kuitenkaan onnistu hiekkakakkujen teossa, vaan kaikki kakut sortuvat. Severi alkaa lällätteleään Siirille *"hahaa ootpas huono tekee kakkuja – kato kui hyvä minä oon!"* Siiri suuttuu ja potkaisee Severin kakut rikki ja heittää lapiolla Severiä...

Siilien äiti on seurannut leikkejä keittiön ikkunasta ja menee pihalle sovittelemaan. Hän pyytääkin nyt teitä kertomaan, mitä täällä on oikein tapahtunut: **ryhmän lapset saavat kertoa tapahtuneesta**

Apukysymyksiä: (Tekikö Severi väärin lällätellessään Siirille? Saako toista heittää lapiolla? Miksi molemmilla on nyt paha mieli?)

Voi harmitus! Severi: tuntuisiko sinusta kivalle, jos kaveri lällätelisi jostain mitä sinä et osaa? -
No eiiii...

Ja Siiri, ethän sinä voi potkaista Severin kakkuja nurin. Severihän voisi vaikka sinulle opettaa miten kakkuja tehdään! Eikö niin Severi? -No jooo...

Ja vaikka kuinka harmittaisi, niin eihän toista saa koskaan heittää lapiolla.

Mitenhän Siilit voisivat sopia riitansa, antakaahan minulle vähän vinkkejä? **ryhmän lapset saavat vastata**

Apukysymys: Voisiko siilit esimerkiksi halata toisiaan? Voisiko Severi opettaa Siirille kakkujentekoa?

Askartelu:

Askarrellaan ystävyyskukat. (Kokonaisuudessaan askartelua ei toki ole pakko toteuttaa tuokion aikana, vaan voi askarrella niissä väleissä, kun kerkeää)

Tarvikkeet: kartonkia, sakset, kyniä

Askarrellaan lapsille kukat, joissa viisi terälehteä. Kukkien valmistuttua palataan omille paikoille, joissa jokaisen lapsen kukan terälehtiin kirjoitetaan lasten sanoittamia mukavia asioita kukan omistajasta. Tärkeintä, että vahvuudet / hyvät asiat nousevat lapsilta itseltään.

*Askartelua voi jalostaa myös askartelemalla vahvuuskukat, joiden terälehtiin mietitään lapsen vahvuuksia. *

*Vanhempia voi myös osallistaa tällaisiin askarteluihin keräämällä lapsen vahvuudet terälehtiin kyselemällä vanhemmalta – ja näistä voidaan keskustella ryhmän kesken esim. tuokiolla. *

Aikuisen on erityisen tärkeää kannustaa ja avustaa lapsia ilmaisemaan kehuja kaverista

LOPPULAULU

Lauletaan ja jumpataan yhdessä Siili Severi -laulun viimeinen säkeistö:

*On Siili Severi sun kaveri,
hän tahtoo sut jumppakaveriksi!
Hei tule tänne mukaan vaan
Siilin kanssa jumppaamaan:
kädet ylös - kädet ylös
venyttele – venyttele
voimaile – voimaile
ravistele – ravistele.
SIILI SEVERI!*

Siiri Siilin -tunnetuokio 4

OMIEN TUNTEIDEN HAVAINNOINTI

toteutus pienryhmissä

Alkutoru

Ujo Siili

**Siili on pieni ystävämme tää,
häntä kuitenkin hieman jännittää.**

**Voisimmeko Siiliä yhdessä rohkaista
reippaasti nimemme Siilille tokaista?**

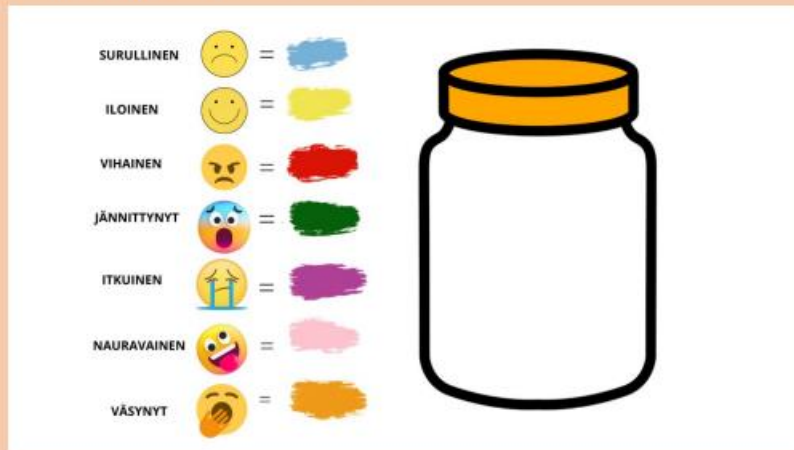
Yks-kaks ja pim pam pom: kenen tossut ne tässä on?

lapsen nimi tossut!

Tunnepurkki ja tunteettomat kasvot

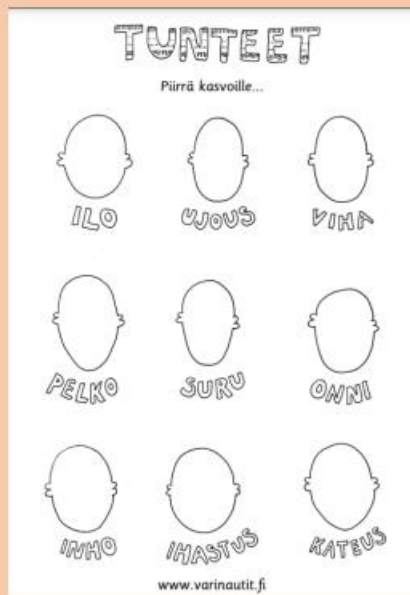
Jaetaan ryhmä puoliksi, molemmille ryhmille omat askartelut. Tuokion voi toteuttaa kahtena eri osiona eri päivinä, jotta lapsille ei tule kahta projektia samalle päivälle.

Askartelu 1: Tunnepurkki (tehty Katarina Mäkelä)

Askarrellaan lasten kanssa tunnepurkit. Lapsi pääsee tunnepurkkia värittäessä pohtimaan omia tunteitaan, joita sillä hetkellä tai päivän aikana on kokenut. Tunteet ovat värikoodattu purkin viereen ja näistä tunteista olisi hyvä keskustella ennen värittämisen aloitusta lasten kanssa. Purkkien värittäminen on hyvä toteuttaa pienissä ryhmissä, jotta lapsi pääsee keskittymään aidosti omiin tunteisiinsa.

Askartelu 2: tunteettomat kasvat:

Samalla, kun puolet ryhmästä tekevät tunnepurkkeja, pääsevät puolet ryhmän lapsista piirtämään tunteita kasvoille.

LOPPULAULU

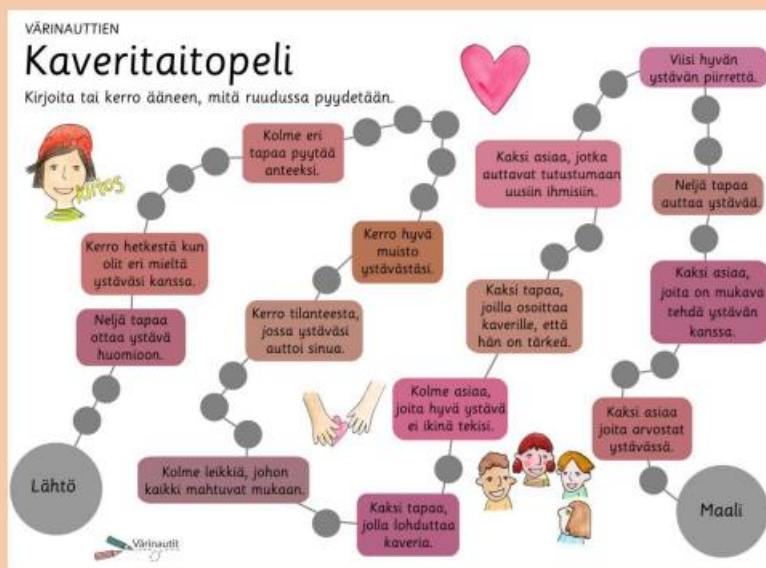
Lauletaan ja jumpataan yhdessä Siili Severi -laulun viimeinen säkeistö:

*On Siili Severi sun kaveri,
hän tahtoo sut jumppakaveriksi!
Hei tule tänne mukaan vaan
Siilin kanssa jumppaamaan:
kädet ylös - kädet ylös
venyttele - venyttele
voimaile - voimaile
ravistele - ravistele.
SIILI SEVERI!*

Ideapankki

- Musiikkimaalaus
 - Tarvikkeet:
 - Erityylistä musiikkia, vesivärit, paperia
 - Toteutus
 - Lapset pääsevät maalaamaan musiikin tahdissa. Tavoitteena tuoda paperille esille tunteita, mitä kuultu musiikki itsessään herättää. Maalausta voi tehdä yksin, mutta onnistuu myös parin kanssa.
- Eri sivustot, jotka sisältävät kasvattajalle loistavia vinkkejä tunnekasvatukseen (löytyy esimerkiksi tulostettavia kuvia)
 - Viitottu rakkaus -sivusto
 - Värinautit -sivusto
 - Mappa -sivusto
- Vahvuuksista keskusteleminen
 - Lapset nimeävät omia vahvuuksiaan
 - Lapset voivat kertoa, missä kaverit ovat hyviä
- Samanlaisuuden askeleet (Leikkipankki)
 - Toteutus
 - Lapset jaetaan pareiksi. Tehtävässä tarkoituksena on, että aikuinen sanoo "minä pidän..." (kissoista, jäätelöstä, autoleikeistä, saduista, karkista, pimeästä, pinaattikeitosta, lumisateesta, nauramisesta, pukuleikeistä, uimisesta...). Jos lapsi on parinsa kanssa samaa mieltä, että pitää esimerkiksi kissoista, niin saa ottaa askeleen eteenpäin ja jos taas ei, niin silloin pysyy paikallaan.

- o Tavoitteet
 - Kaverin kanssa kommunikoinnin vahvistaminen
- **Tunneralli (Leikkipankki)**
 - o Toteutus
 - Tulostetaan tai piirretään A4 kokoiselle paperille perustunteet, kuten ilo, suru, viha, pelko. Leikkiin otetaan sellaiset tunteet, joita ryhmässä on jo käyty. Leikin alussa tunteet käydään vielä läpi. Tunnekuvat asetellaan ympäri huonetta. Valitaan kysymyksiä, joita lapsille esitetään esimerkiksi: "mitä sinusta tänään tuntuu?", "mitä kaverista tuntuu, jos lelu viedään kädestä?". Jokainen lapsi liikkuu kokemansa tunteen luokse.
 - o Tavoitteet
 - Tunteiden hahmottaminen ja peilaaminen omiin kokemuksiin.
 - Toisen asemaan asettuminen.
- **Tunneseinä**
 - o Päiväkodin tiloista valitaan yksi seinä, jonne yhteistuumiin askarrellaan/piirretään/muutoin toteutetaan jonkinlainen tunnetaulu. Esimerkiksi iso Siiri Siilin kuva.
 - o Jokaiselle lapselle on omat laminoidut perustunnekortit, jotka aamulla käydään viemässä tunnetauluun. Tunteen voi päivän aikana vaihtaa, jos siltä tuntuu.
 - Tavoite: tunnistetaan omia vallitsevia tunnetiloja.

(Värinautti, 2022.)

(Viitottu Rakkaus 2022.)

(Viitottu Rakkaus 2022.)

(Kuva Siiri Siillistä, jonka voi tulostaa mukaan tuokioille.)

Lähteet

Jääskinen, A-M. & Pelliccioni, S. 2017. Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.
Laaksonen, V. 2022. Kaveritaidot varhaiskasvatuksessa. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
Leikkipankki. 2022. <https://www.leikkipankki.fi/Leikit/Tiedot/751>.

- Siili Severi -laulu: Siina Hirvonen (lupa laulun hyödyntämiseen kysytty ja saatu)
- Alkuloron ideoinut: Jenni Karppinen
- Nallekortit (mainittu esimerkeissä): Pesäpuu
- Fannin tunnetaitokortit (mainittu esimerkeissä) tehnyt: Julia Pöyhönen & Heidi Livingston
- Pöytäteatterin ideoinut: Jenni Karppinen & Katariina Mäkkeli
- Tunnemuistelukortit ideoinut ja visualisoinut: Jenni Karppinen (kuvankäsittelytyökalu Canva)
- Tarina Siiri Siilistä ja Simo Siilistä ideoinut: Jenni Karppinen & Katariina Mäkkeli
- Ystävyyssukka-askartelun ideoinut: Jenni Karppinen & Katariina Mäkkeli (idea saatu Mannerheimin lastensuojeluliiton tehtäväkortit (<https://www.mll.fi/tehtavat/erilaisuuden-kukka-toimiva-ryhma/>) 5–9 luokkalaisten suunnitellusta Erilaisuuden kukka -askartelusta)
- Tunnepurkin ideoinut ja visualisoinut: Katariina Mäkkeli (kuvankäsittelytyökalu Canva)
Tunteettomat kasvat: Väriinautit

Liite 2. Havainnointirunko

Havainnointirunko 18.3.2022

Millainen ryhmä on?

Millaisia tilanteita ryhmän kanssa olisi hyvä työstää?

Onko jotain keinoja, miten toimitaan lasten välille syntyneissä ristiriitatilanteissa, kuten joku jää ulkopuolelle jne

Mitkä tilanteet tuo haasteita kaveripiireissä?

Ulkoilu

- Onko kaikilla joku, jonka kanssa leikkiä?
- Leikkivätkö lapset yhtenä / parina isompana porukkana vai pienempinä porukoina?
- Onko selkeitä kaveriporukoita?
- Jääkö joku leikkien ulkopuolelle?
- Ilmaantuuko selkeitä konflikteja, millaisia?

Siirtymätilanteet

- Osataanko odottaa omaa vuoroaan?
- Näkyykö muiden esimerkiksi muiden tönimistä?

Vapaa leikki

- Osataanko muita pyytää / ottaa leikkiin mukaan?
- Millaisia leikkiporukoita lapsilla on? Leikkivätkö lapset aina samojen kavereiden kanssa?
- Millaisia mahdollisia haasteita leikeissä / vuorovaikutuksessa ilmenee?

Apukysymykset

- Jakaako kasvattajat lapset satunnaisesti leikkiryhmiin vai saavatko lapset itse valita, kenen kanssa leikkivät?
 - Huomioivatko lapset toisiansa?
 - Millä tavoin kasvattajat toimivat mahdollisissa ristiriitatilanteissa lasten kanssa?
Millä tavoin kasvattajat ottavat lasten mielipiteet huomioon leikkiryhmiin jaettaessa?
-

Liite 3. Tutkimuslupahakemus

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

(käytetään, kun tutkimusta/kyselyä tehdään Karelia-amm:n ulkopuoliselle taholle)

Haen/haemme lupaa suorittaa opinnäytetyöhön liittyvä tutkimus

Opinnäytetyön aihe: Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.

Tutkimuksen toteutuspaikka/-yksikkö: Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.

Tutkimuksen:

- a) kohde/kohdejoukko: Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.
- b) aineiston keruumenetelmä: Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.
- c) aineiston keruun ajankohta: Kirjoita tekstiä napsauttamalla tai napauttamalla tätä.

Opinnäytetyön tekijä/t:

Opinnäytetyön ohjaaja/t:

Työelämäohjaaja:

____ / ____ 20 ____

LIITTEET: - tutkimussuunnitelma
 - toimeksiantosopimus

Liite 4. Lupalomake lasten vanhemmille

Lupalomake opinnäytetyötä varten

Hei, olemme viimeisen vuoden sosionomiopiskelijoita (AMK) ja valmistumme joulukuun mennessä sosionomiopintojen ohella myös varhaiskasvatuksen opettajiksi. Nyt on koittanut opinnäytetyön aika, jonka teemme yhteistyössä Juuan varhaiskasvatuksen kanssa, _____ . Opinnäytetyömme aiheena on lasten kaveri- ja tunnetaitojen tukeminen sekä ryhmädynamiikkaan vaikuttaminen. Tulemme vierailemaan päiväkodilla muutaman kerran havainnoimassa lapsiryhmän toimintaa, sekä kokeilemassa ideoimiamme käytännön menetelmiä ryhmän kanssa.

Sitoudumme noudattamaan hyviä tutkimuseettisiä periaatteita liittyen aineiston keräämiseen, säilyttämiseen ja salassapitosääntöksiin. Kaikki aineisto on luottamuksellista, emmekä tule mainitsemaan lasten tai päiväkodin nimeä loppuraportissa.

Meiltä saa kysyä lisätietoa aiheeseen liittyen!

Jenni Karppinen, sosionomiopiskelija / _____

Katriina Mäkkeli, sosionomiopiskelija / _____

(lomake seuraavalla sivulla)

Lapsen nimi: _____

Valitse alla olevista vaihtoehdoista teille sopiva ja merkitkää se X-merkillä.

_____ saa osallistua opinnäytetyöryhmään

_____ ei saa osallistua opinnäytetyöryhmään

Pyydämme, että lomakkeeseen olisi vastattu viimeistään 13.2.2022.

